

Gemeente Oudewater Plangebied Oranje Bolwerck te Oudewater

Archeologisch bureauonderzoek

BAAC Rapport V-19.0328

oktober 2019

Auteur:

E.A.M. de Boer

Status:

concept

Colofon

ISSN:	1873-9350
Auteur(s):	Mw. E.A.M. de Boer, MSc, MA
Cartografie:	Mw. E.A.M. de Boer, MSc, MA
Redactie:	Dhr. drs. R. van der Mark
Copyright:	BAAC te 's-Hertogenbosch

Redactie senior archeoloog :	drs. R. van der Mark	23-10-2019
------------------------------	----------------------	------------

Accordering senior prospector:	E.A.M. de Boer	23-10-2019
--------------------------------	----------------	------------

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2019)

BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	9
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Werkwijze	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.2.1 Algemeen	13
2.2.2 Specifiek	15
2.3 Bewoningsgeschiedenis	18
2.3.1 Inleiding	18
2.3.2 Historie	19
2.3.3 Archeologie	30
3 Archeologische verwachting	39
4 Conclusie en aanbevelingen	43
5 Geraadpleegde bronnen	45
Bijlagen	51
Bijlage 1	Geplande situatie
Bijlage 2	Geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 3	Overzicht ontwikkeling plangebied

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Woerden heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Oranje Bolwerck te Oudewater.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied deel uitmaakt van een gebied waar in het Holocene onder invloed van fluviatiele activiteit een circa 10 m dik pakket veen, klei en zand is afgezet en een dik (tegenwoordig circa 2,5 m) antropogeen pakket is opgebracht. In zowel verticale als horizontale zin kunnen hierdoor verschillende niveaus met elk een eigen archeologische verwachting worden onderscheiden.

Het plangebied maakte lange tijd deel uit van de riviervlakte van de Rijn en Maas met een verwilderd geulenpatroon. Deze afzettingen bevinden zich tegenwoordig vermoedelijk op een diepte van 9,5 à 10 m –NAP oftewel circa 9,3 à 11 m -mv. Hoewel op deze rivierterrassen archeologische waarden aanwezig kunnen zijn, is de kans om deze daadwerkelijk aan te treffen, zeker gezien het oorspronkelijke paleolandschap onbekend is, klein. Vanwege de ligging op een vroeg Holocene meandergordel is de kans groot dat eventuele oudere resten geërodeerd zijn. Derhalve wordt aan de pleistocene ondergrond in het plangebied voor deze periode een lage verwachting toegekend voor archeologische waarden (vuursteenvindplaatsen).

Als gevolg van de stijgende zeespiegel, steeg de grondwaterspiegel en ontstond vanuit het westen geleidelijk een veenmoeras met meanderende rivieren. De stroomgordels vormden in deze periode mogelijke bewoningslocaties. Omstreeks 2390 BP (oftewel in de vroege ijzertijd) werd op circa 440 m ten noordwesten van het plangebied de noordoost-zuidwest georiënteerde stroomgordel van de Lange Linschoten actief. Het plangebied ligt echter buiten de oeverwalafzettingen van deze geul. Derhalve is de archeologische verwachting voor deze periode laag.

Vanaf de midden Romeinse tijd is ten zuidwesten van het plangebied een nieuwe rivierloop ontstaan, de Hollandse IJssel. Vermoedelijk ligt het plangebied buiten deze stroomgordel, aangezien in het gebied sterke verzakking heeft plaatsgevonden van de antropogene ophoogpakketten. De oeverwallen van de IJssel vormden vanwege de hogere ligging aantrekkelijke vestigingsgebieden. Bekend is dat bij de monding van de Lange Linschoten in de Hollandse IJssel in ieder geval vanaf 11^e eeuw, mogelijk eerder, een nederzetting aanwezig was (Oudewater). Vanaf de 11^e eeuw is het omringende moerasgebied door de bisschop van Utrecht uitgegeven, waarna het gebied vanaf de oeverwallen van de rivieren, zoals de Hollandsche IJssel en de Lange Linschoten, systematisch is ontgonnen (de zogenaamde cope-ontginningen). Op de ontginningsbasis ontstonden nederzettingen. Ter hoogte van de Kapellestraat is een dijk langs de IJssel aangelegd. Dit betekent dat het plangebied in het binnendijkse gebied ligt. Gezien de ligging buiten de oeverwallen is het echter minder waarschijnlijk dat er in het plangebied een pre-stedelijke nederzetting aanwezig is geweest. Aan het plangebied wordt een lage verwachting toegekend voor archeologische waarden

(nederzettingsresten) uit de midden Romeinse tijd tot en met de late middeleeuwen A.

Het plangebied is aan het begin van de 14^e eeuw opgenomen binnen de stadsmuren van de stad Oudewater. Dit betekent dat voor die tijd het voormalige komgebied bewoonbaar was geworden of gemaakt. Het plangebied werd in het midden van de 16^e eeuw doorsneden door een straat in het verlengde van de Wijngaardstraat. Vermoedelijk is dit straatniveau in het plangebied aangetroffen als een niveau van gele IJsselsteentjes op een diepte van 1,4 m –NAP. Elders is dit niveau al op 0 m +NAP aangetroffen. Mogelijk lag dit gebied van nature al lager (komgebied) en/of is het gebied door het gewicht van de latere vestingwerken verzakt. Aan weersijden van deze straat bevond zich bebouwing. Vermoedelijk zijn hiervan nog funderingsresten aanwezig, aangezien boringen aan weersijden van de straat stuiten op (bak)steen. Het oostelijke deel van het plangebied was in gebruik als (achter)tuin, waarbij het uiterste oostelijke deel werd doorsneden door achtereenvolgens een waterloop, een weg, de stadsmuur en de binnengracht met een toren.

Aan het einde van de 16^e eeuw is het zuidoostelijke deel van de stad, en dus ook ter hoogte van het plangebied, gesloopt en zijn hier stadswallen en een nieuwe gracht aangelegd. De oude stadsmuren zijn daarbij gesloopt. Ter hoogte van het plangebied zijn twee bastions aangelegd. In het zuidoostelijke deel van het plangebied is de Grote Gracht uitgegraven, waarbij oudere archeologische resten zullen zijn vergraven.

De wallen en de bastions werden in vreedstijd gebruikt voor de touwindustrie. In ieder geval heeft op het binnenterrein van het meest zuidelijke bastion in de 19^e eeuw een baanshuur gestaan. De vestingwerken van Oudewater zijn aan het einde van de 17^e eeuw en in het midden van de 18^e eeuw versterkt. Vermoedelijk zullen vanwege de verwachte verzakking van het gebied hierbij ophogingen van de bastions in het plangebied hebben plaatsgevonden.

Aan het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw zijn de wallen ter hoogte van het plangebied geslecht tot aan het straatniveau van de binnenstad. De gracht in het zuidoostelijke deel van het plangebied is in twee fasen gedempt; aan het begin van de 20^e eeuw en in de jaren dertig/veertig. Vanaf 1885 is de baanshuur in het plangebied gesloopt en zijn in het plangebied verschillende woon- en bedrijfspanden en loodsen gerealiseerd. Als gevolg van de bebouwing en de daaraan gerelateerde activiteiten heeft lokaal verstoring plaats gevonden. De meeste verstoring is echter zeer beperkt (funderingssleuven en palen, kabels en leidingen). Alleen ter hoogte van de meest recente bebouwing is de bodem over het gehele bouwvlak tot een diepte van 75 à 100 cm verstoord. De sanering die heeft plaatsgevonden heeft alleen het 20e-eeuwse dempings- en verhardingspakket uitgegraven. Tot slot heeft uiteraard ook de proefsleuf van ADC, die tot 2 à 2,9 m –mv is aangelegd, tot verstoring van de bodemopbouw gezorgd. In de rest van het plangebied is de bovengrond tot 40 à 75 cm –mv geroerd. De verstoringen reiken tot in het ophoogpakket van de vestingwerken. Het stadsniveau van de periode vóór ca. 1600 bevindt zich op een diepte van circa 1,4 m –NAP oftewel op 1,2 à 2,4 m –mv en is naar verwachting niet of nauwelijks is verstoord.

Derhalve wordt aan het grootste deel van het plangebied (met uitzondering van de Grote Gracht) een zeer hoge verwachting toegekend voor archeologische resten (stedelijke nederzettingen) uit de 14e eeuw tot circa 1600. Hoewel de vestingwerken van circa 1600 geslecht zijn en plaatselijke verstoord, is vanwege

de verzakking toch nog een dik ophoogpakket aanwezig dat aan de vestingwallen gerelateerd is. Mogelijk zijn hierin verschillende niveaus van de wallen en het binnenterrein herkenbaar. In het zuidoostelijke deel van het plangebied bevindt zich, ondanks de sanering die heeft plaatsgevonden, naar verwachting onder het restant van het dempingspakket nog de oude grachtbodem van de Oude Gracht. Derhalve geldt voor de periode vanaf circa 1600 een hoge verwachting voor resten van vestingwerken.

Gezien de (zeer) hoge verwachting voor de late middeleeuwen B-nieuwe tijd wordt geadviseerd een proefsleuvenonderzoek met een mogelijke doorstart naar een opgraving uit te voeren van het bouwvlak.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van de gemeente Woerden heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Oranje Bolwerck te Oudewater. Aanleiding voor het onderzoek is het plan een appartementencomplex met parkeergarage te realiseren. Hiervoor zal de bodem tot circa 3,1 m –mv worden afgegraven.¹ Als gevolg hiervan bestaat een gerede kans dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het onderzoeksvoorstel² te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstorende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.1³.

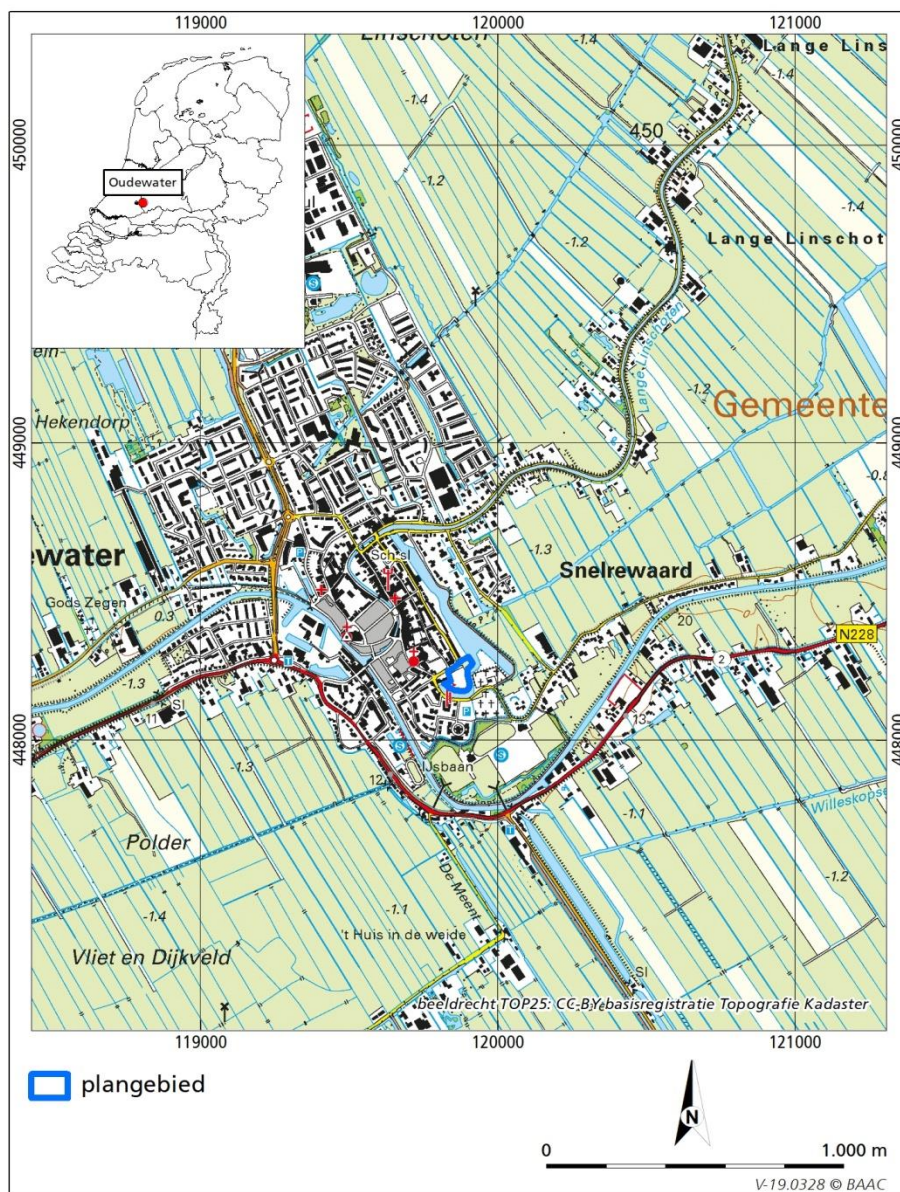
1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt in het zuidoosten van het historische centrum van Oudewater in de gelijknamige gemeente (provincie Utrecht). Het plangebied wordt omgrensd door de Sint Janstraat in het noordwesten en de Grote Gracht in het zuiden en oosten. De oppervlakte bedraagt circa 6240 m². In figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

¹ Mondelinge mededeling mw. C. Bos (gemeente Woerden) 14 oktober 2019.

² Merlidis 2019.

³ CCvD 2018.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Utrecht
Gemeente:	Oudewater
Plaats:	Oudewater
Toponiem:	Oranje Bolwerck
Kadastrale gegevens:	Gemeente Oudewater, sectie B, perceel 7158 (deels), 6604 en 6605
Datum opdracht:	3 oktober 2019
Datum conceptrapportage:	23 oktober 2019
BAAC-projectnummer:	V-19.0328
Coördinaten:	119.900/448.280 119.894/448.169 119.818/448.191 119.800/448.232
Kaartblad:	38B
Oppervlakte:	6240 m ²
Complexiteit:	Stedelijke nederzetting, vestingwerken
Datering:	Late middeleeuwen B-nieuwe tijd
Archis-zaakidentificatienr.:	4746060100
AMK-terrein:	12020
Type onderzoek:	Archeologisch bureauonderzoek
Opdrachtgever:	Gemeente Woerden Contactpersoon: mw. C. Bos
Bevoegde overheid:	Gemeente Oudewater Contactpersoon: mw. E. Mientes
Beheer documentatie:	Archis3, Dans Easy en archief BAAC
Uitvoerder:	BAAC, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	Mw. E.A.M. de Boer

2

Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) (Archis3) en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd, zoals lokale literatuur en informatie uit het gemeentearchief en het Regionaal Historisch Centrum (RHC) Rijnstreek en Lopikerwaard⁴. Daarnaast is informatie opgevraagd bij een lokale historicus (mw. N. Stoppelenburg). Er is gebruik gemaakt van oude kadastrale en topografische kaarten en bouwtekeningen uit het gemeente archief. Literatuur over de geologie, geomorfologie, het hoogtereverloop (AHN3) en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

2.2.1 Algemeen

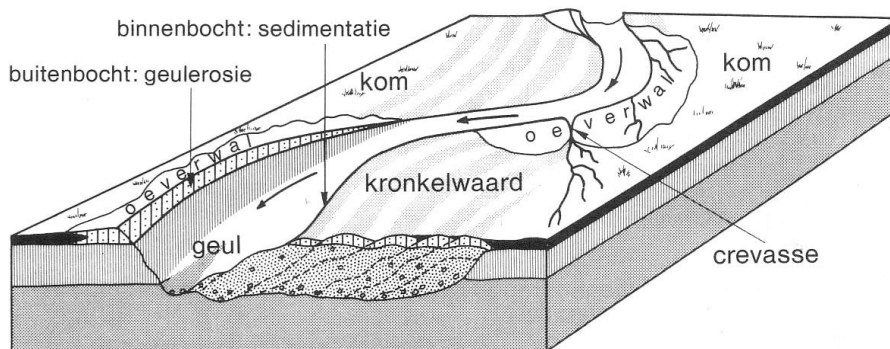
Het plangebied maakt deel uit van het rivierenlandschap.⁵ In het Pleistoceen stroomden de voorlopers van de Rijn en de Maas door het gebied, waarbij grof zand en grind werden afgezet (Formatie van Kreftenheye). Delen van de riviervlakte vielen periodiek droog, waardoor door de wind zand kon worden verplaatst en duinen konden opstuiven. Deze uit grof zand opgebouwde rivierduinen (ook wel donken genoemd), reiken tegenwoordig plaatselijk door de jongere afzettingen heen tot dicht aan het maaiveld (Boxtel Formatie; Delwijnen

⁴ Vanaf ongeveer 1903 stellen veel gemeenten een bouwverordening vast, waardoor bij nieuwbouw of verbouw voortaan een bouwvergunning was vereist. Van panden van vóór het begin van de 20^e eeuw zijn derhalve geen bouwvergunningen beschikbaar, anders dan van eventuele latere verbouwingen (RHC Rijnstreek en Lopikerwaard 2019). Bij het RHC zijn geen bouwdoSSIers beschikbaar van het plangebied (Schriftelijke mededeling mw. J. van der Klis-Van Eijk (RHC Rijnstreek en Lopikerwaard) 8 oktober 2019).

⁵ Berendsen 2005; Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (38W) 1984.

Laagpakket). In het plangebied komen de Pleistocene rivierafzettingen echter op 9 à 10 m -NAP (d.w.z. circa 8,8 à 11 m –mv) voor.⁶

Onder invloed van de klimaatsverbetering op de overgang van het Pleistoceen naar het Holoceen smolt het landijs af en steeg de zeespiegel. Het vlechtende rivierpatroon kreeg door veranderingen in het afvoerregime een meanderend karakter met enkele hoofdgeulen die zich in de oudere riviervlakte insneed. Alleen bij zeer hoge rivierstanden traden de rivieren buiten hun geulen en werd op de oudere grindige rivierafzettingen een kleilaag (Laag van Wijchen) afgezet. Als gevolg van de doorgaande zeespiegelstijging steeg de grondwaterstand en ontstond ter hoogte van het plangebied na verloop van tijd een groot drassig gebied waar veen werd gevormd (Formatie van Nieuwkoop; Basisveenlaag).

Figuur 2.1 Blokdiagram van een meanderende rivier (Verbraeck 1984).

Onder invloed van de stijgende zeespiegel veranderden de zich insnijdende meanderende rivieren tussen 8000 en 7000 BP (d.w.z. in het midden mesolithicum) in aggraderende rivieren. In de bedding van de rivieren werd het grofste materiaal, voornamelijk zand en grind, afgezet. Bij overstroming werden zand en klei uit de bedding gelicht en op de oevers afgezet, waardoor oeverwallen ontstonden (zeer fijnzandig en zavelig materiaal; Echteld Formatie⁷). Verder van de rivier af kwam het overstromingswater tot rust en werd klei (Echteld Formatie) afgezet. In de kommen ontstond onder invloed van een hoge grondwaterspiegel veen (Formatie van Nieuwkoop; Hollandveen Laagpakket). Mede als gevolg van de invloed van de getijdewerking op de rivierstand vonden regelmatig doorbraken van de oeverwallen plaats, waardoor crevassegeulen ontstonden. In en langs de crevassegeulen vond sedimentatie plaats. De crevasseafzettingen zijn meestal minder dik dan stroomgordelafzettingen, waarbij bovendien de lithologische samenstelling over korte afstand sterk kan variëren.

Na verloop van tijd verzandde de bedding en verlegde de rivier zijn loop. Het zandige geullichaam en de oeverwallen bleven hierbij achter (zie figuur 2.1). Door het zandige karakter van het geullichaam en de oeverwallen kwamen deze delen door ontwatering en differentiële klink⁸ hoger te liggen en vormden ze door de eeuwen heen gunstige plaatsen voor bewoning.⁹

⁶ Geologische kaart van Nederland 1:50.000 (blad 38 West) 1992, bijkaart 1.

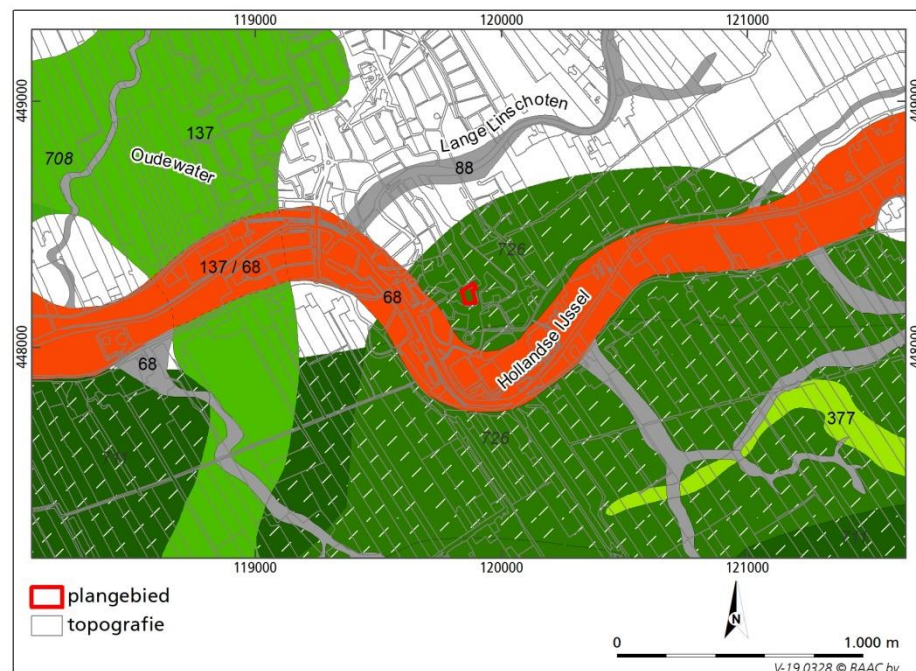
⁷ Voorheen Formaties van Gorkum en Tiel.

⁸ Klei en veen klinken sterker in dan zand, waardoor de oorspronkelijk laag gelegen stroomgordels na verloop van tijd hoog in het landschap kwamen te liggen.

⁹ Verbraeck 1984; Bosch & Kok 1944.

2.2.2 Specifiek

Volgens de geologisch-geomorfologische kaart¹⁰ (zie figuur 2.2) maakt het plangebied deel uit van een gebied waar zich in het Vroeg- en Midden-Holoceen (7700-7300 14C BP¹¹). een meanderende geul heeft ingesneden (stroomgordel 726). Omstreeks 2390 BP (oftewel in de vroege ijzertijd) werd op circa 440 m ten noordwesten van het plangebied de noordoost-zuidwest georiënteerde stroomgordel van de Lange Linschoten (stroomgordel 88) actief (vermoedelijk een perimariene crevasse geul). Nadat omstreeks 1830 BP (midden-Romeinse tijd) op circa 100 m ten zuidwesten van het plangebied de Hollandse IJssel (stroomgordel 68) is ontstaan, raakte de geul van de Lange Linschoten buiten gebruik en vond in deze geul alleen bij hoog water van de Hollandse IJssel sedimentatie plaats. De Hollandse IJssel heeft ter hoogte van het zuidwestelijke deel van het plangebied oeverwallen gevormd. In 1285 na Chr. is de IJssel bij Klaphek afgedamd, maar vermoedelijk was de rivier hiervoor al bedijkt. Als gevolg hiervan werd de sedimentatie beperkt tot het buitendijkse gebied.¹²

Figuur 2.2 De locatie van het plangebied op de geologisch-geomorfologische kaart (Cohen *et al.* 2012). De oranje stroomgordel (nr. 68) is de Hollandse IJssel, de grijze (nr. 88) de Lange Linschoten.

Volgens de geologische kaart bestaat de ondergrond van het plangebied uit *afzettingen van Tiel (komafzettingen) op een afwisseling van Hollandveen met Afzettingen van Gorkum (kom- en oeverafzettingen)* (kaartenheid rF2k). Vrijwel direct ten zuidwesten daarvan komen *Afzettingen van Tiel (oeverafzettingen) op een afwisseling van Hollandveen met Afzettingen van Gorkum (kom- en oeverafzettingen)* voor (kaartenheid rF2g). Ten zuidwesten daarvan bevinden zich *afzettingen van Tiel (geulafzettingen, eventueel bedekt door oeverafzettingen)* van de Hollandse IJssel (kaartenheid rD0g).¹³

¹⁰ Berendsen & Stouthamer 2001.

¹¹ BP = Before Present (vóór 1950).

¹² Berendsen & Stouthamer 2001; Harbers 1981; Cohen *et al.* 2012.

¹³ Geologische kaart van Nederland 1:50.000 (kaartblad 38 West) 1992.

Met behulp van de boorgegevens uit het DINOloket kan de geologische opbouw van de omgeving van het plangebied nader gespecificeerd worden. Op circa 100 m ten zuidwesten van het plangebied¹⁴ is een pakket 2,2 m dik pakket al dan niet humeuze, sterk siltige tot zandige klei aangetroffen met daaronder tot 10,4 m –mv (9,85 m –NAP) een pakket fijn zand dat naar onder toe grover wordt (zwak grindig). Deze afzettingen zijn geïnterpreteerd als de oeverafzettingen op beddingafzettingen van de Formatie van Echteld oftewel van de Hollandse IJssel. Direct onder het zand bevindt zich een 10 cm dik veenlaagje (Basisveen, Formatie van Nieuwkoop). Het veen dekt grofzandige en grindige, Pleistocene rivierzanden van de Formatie van Kreftenheye af (vanaf 9,95 m –NAP). Op circa 150 m ten oosten van het plangebied¹⁵ is een 70 cm dikke laag klei van de Formatie van Echteld aangetroffen met daaronder vanaf 1,9 m –NAP een pakket veen (Hollandveen, Formatie van Nieuwkoop) met aan de basis klei en gyttja (Basisveen, Formatie van Nieuwkoop). Deze boring bevindt zich dus in het komgebied van de Hollandse IJssel. Vanaf 7,6 m –NAP komt (zandige) klei voor, die wordt gerekend tot de Laag van Wijchen (Formatie van Kreftenheye). Vanaf 9,5 m –NAP bevinden zich grofzandige en grindige afzettingen van de Formatie van Kreftenheye.

De gegevens van een milieukundig bodemonderzoek kunnen eveneens gebruikt worden om een (globaal) beeld te krijgen van de bodemopbouw van het plangebied. In het plangebied zijn in het verleden diverse milieukundige bodemonderzoeken uitgevoerd.¹⁶ Bij deze onderzoeken zijn verspreid over het plangebied boringen gezet en zijn langs de rand van de Grote Gracht met een kraan kleine proefsleuven gegraven. Uit het onderzoek is geconcludeerd dat het zuidoostelijke deel van het plangebied bestaat uit gedempte gracht, waarvan het gerucht ging dat het dempingsmateriaal afkomstig zou kunnen zijn van de nabijgelegen gasfabriek. Dit bleek niet uit te sluiten te zijn en het dempingspakket was inderdaad vervuild. De dikte van dit pakket varieert tussen 1,7 en 3,4 m. Bij vergelijking met oude kaarten (zie paragraaf 2.3.2) blijkt dit gebied exact overeen te komen met het gebied dat eind jaren dertig, begin jaren veertig is gedempt. Het gebied dat al in het begin van de 20^e eeuw is gedempt, is niet als zodanig herkent. Ten oosten van de bibliotheek (het oostelijke deel van het plangebied) bleek sprake te zijn van olieverontreiniging en de oude verhardingslaag langs de St. Janstraat was eveneens vervuild. In het plangebied is, door de relatief geringe diepte van de boringen (gemiddeld 150 cm –mv), bijna alleen maar ophogingsmateriaal met puin aangeboord. Alleen in het uiterste oostelijke deel is vanaf 3 m –mv een pakket zwak zandige klei met veenresten met vanaf 3,5 m –mv veen aangetroffen.¹⁷ De gedempte zone, met uitzondering van het gedeelte dat onder de inmiddels gesloopte bibliotheek lag én een bufferzone langs de Oude Gracht, is in 2010 gesaneerd door de bodem tot circa 2,5 m –mv af te graven. De saneringslocatie is vervolgens aangevuld met schoon zand. Tevens is de verhardingslaag ten westen van deze zone verwijderd.¹⁸

Op de geomorfologische kaart is het plangebied vanwege de ligging in de bebouwde kom niet gekarteerd. Op basis van extrapolatie van de omringende gebieden blijkt dat het plangebied deel ligt op de overgang van een *stroomrug* (kaartenheid 3B44, de Hollandse IJssel) in het zuidwesten naar een *riverkomvlakte* (kaartenheid 1M46) in het noordwesten. Op circa 400 m ten

¹⁴ DINOloket 2019, boring B38B0068.

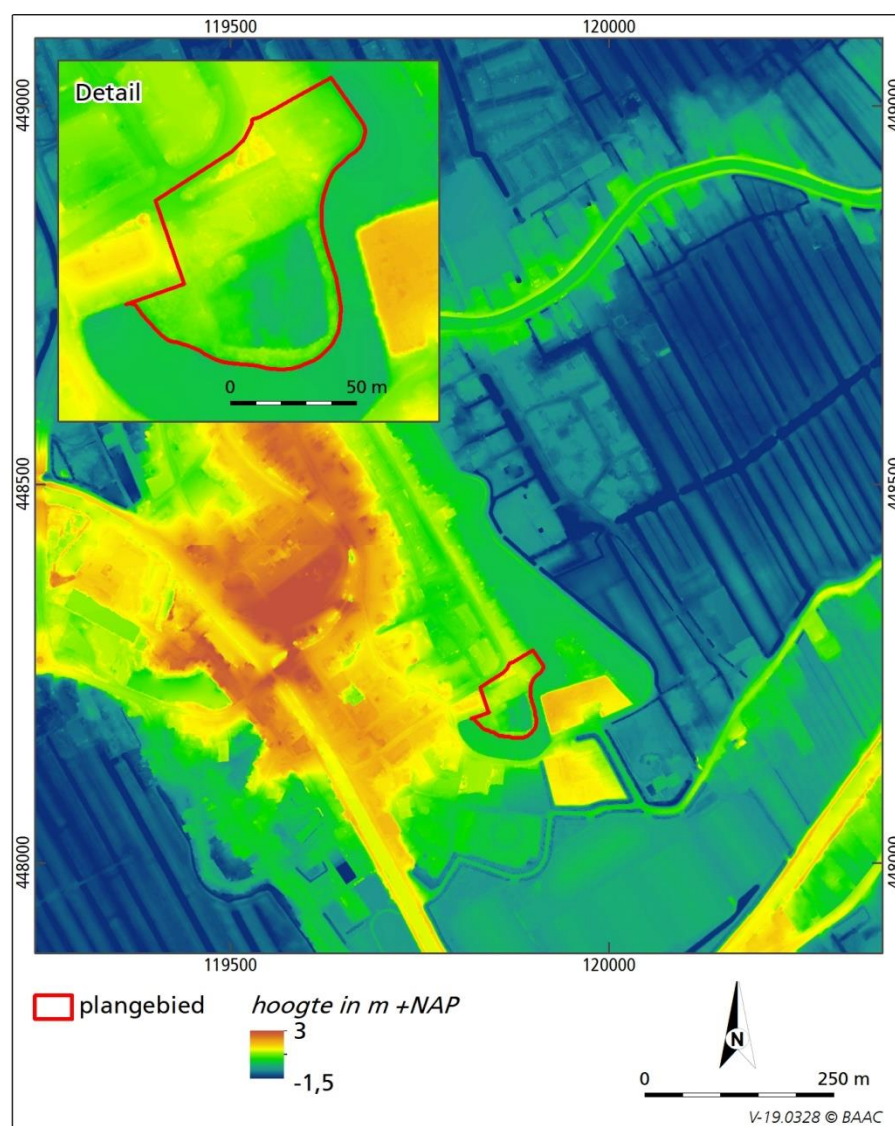
¹⁵ DINOloket 2019, boring B38E1346.

¹⁶ Voor een overzicht van de aanwezige vervuilingen wordt naar deze rapporten verwezen.

¹⁷ Smeulders 2007.

¹⁸ Mededelingen mw. C. Bos (gemeente Woerden) 14 oktober & dhr. J. Hijzelendoorn (ODRU) 21 oktober 2019; Rademaker 2010.

noordwesten van het plangebied bevindt zich de *stroomrug* (kaartenheid 3B44) van de Lange Linschoten.¹⁹

Figuur 2.3 De ligging van het plangebied op een uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN3 2019).

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN3; zie figuur 2.3) is te zien dat het centrum van Oudewater ligt in een gebied waar twee hoger gelegen zones (circa 0 m +NAP) (stroomgordels van de Hollandse IJssel en de Lange Linschoten) samenkomen. De hoogte van de omringende, laaggelegen komgebieden bedraagt circa 1 à 1,5 m –NAP. Het gebied direct buiten de oude stadskern ter hoogte van het plangebied ligt op circa 0,8 m –NAP. De oude stadskern van Oudewater en dan met name het gebied waar de Lange Linschoten en de Hollandse IJssel samenkomen hebben als gevolg van ophoging een beduidend hogere ligging (1,5 à 3,2 m +NAP). De rand van de oude stad, waartoe ook het plangebied behoort, heeft echter een iets lagere ligging (gemiddeld 0,4 à 1 m +NAP). Het zuidoostelijke deel van het plangebied lijkt te zijn afgegraven. Vermoedelijk is dit het gevolg van de sanering van de grachtdemping en de

¹⁹ Geomorfologische kaart 2008, via Archis 3 2019.

verwijdering van de ten westen daarvan gelegen verhardingslaag. Het maaiveld ligt hier op -0,2 à 0,5 m +NAP en wordt langs de gracht omringd door een smalle kade van 0,6 à 0,8 m +NAP. Het noordelijke deel van het plangebied ligt op 0,5 à 1,05 m +NAP. Op basis van het hoogteverloop in en rond het plangebied is af te leiden dat in het plangebied, ondanks de afgraving die heeft plaatsgevonden, nog een ophoogpakket aanwezig is van 60 tot 185 cm dik.²⁰

Ook op de bodemkaart is het plangebied vanwege de ligging in de bebouwde kom niet gekarteerd. Op basis van de omringende gekarteerde gebieden is af te leiden dat zich in het zuidwestelijke deel van plangebied van nature kalkhoudende poldervaaggronden (kaartenheid Rn95A) bevinden, die zijn ontstaan in *zware zavel en lichte klei* met grondwatertrap VI.²¹ In het noordoostelijke deel van het plangebied zullen van nature *kalkloze drechtvaaggronden* zijn voorgekomen (kaartenheid Rv01C) met profielverloop 1²² en grondwatertrap III*.²³

Poldervaaggronden worden gekenmerkt door een vrij dunne, zwak ontwikkelde, humeuze bovengrond met daaronder de C-horizont, die meestal direct onder de A-horizont sterk roestig en grijs gekleurd is. Drechtvaaggronden worden gekenmerkt door een kleilaag met binnen 80 cm –mv veen. De dikte van de afdekkende kleilaag neemt met toenemende afstand van de rivier in de zone met deze gronden af van 80 cm naar circa 40 cm. De bovengrond is plaatselijk tot circa 10 cm –mv moerig.²⁴ Als gevolg van de ligging in de oude stadskern van Oudewater zal de natuurlijke bodem mogelijk zijn verstoord en is deze afgedekt zijn met een stedelijk ophoogpakket van variabele dikte.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied maakt deel uit van een klei-op-veengebied, dat doorsneden werd door rivieren. De zandige stroomgordels vormden van oudsher aantrekkelijke vestigingslocaties. In ieder geval was al in de 11^e eeuw, mogelijk eerder, op het schiereilandje waar het 'oude water' (het riviertje de Lange Linschoten) in de Hollandsche IJssel uitmondde, oftewel ten noordwesten van het plangebied, een nederzetting aanwezig. In de 11^e eeuw was er sprake van een tufstenen kerk in Oudewater. De eerste vermelding van Oudewater dateert uit 1239.

Vanaf de 11^e eeuw is het omringende moerasgebied door de bisschop van Utrecht uitgegeven, waarna het gebied systematisch is ontgonnen. Vanaf de oeverwallen van de rivieren, zoals de Hollandsche IJssel en de Lange Linschoten, werden evenwijdige sloten gegraven om het gebied te ontwateren, waardoor langgerekte, smalle kavels ontstonden. Deze zogenaamde cope-ontginningen, genoemd naar de overeenkomst ('cope') die de bisschop met de ontginners sloot, werden omgeven door een dijkje of kade om gebiedsvreemd water te weren. Als gevolg van de inklinking van de bodem kregen de boeren steeds meer te maken met wateroverlast en werd het noodzakelijk langs de rivieren dijken aan te leggen. De Kappellestraat, op circa 20 m ten zuidwesten van het plangebied,

²⁰ AHN3 2019.

²¹ Gemiddeld hoogste grondwaterstand (GHG) 40-80 cm –mv, gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG) >120 cm –mv.

²² Profielverloop 1 – "Zavel of klei op veen".

²³ GHG 25-40 cm –mv, GLG 80-120 cm –mv; Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (38 West) 1984; Bodemkaart 2014, via Archis3 2019.

²⁴ De Bakker & Schelling 1989; Markus 1984.

maakte deel uit van de IJsseldijk. Het plangebied lag dus in binnendijs gebied. Bekend is dat de IJsseldijk in ieder geval in 1234 is verzwaard. Als gevolg van de doorgaande inklinking van het land en de ophoging (als gevolg van buitendijkse sedimentatie) van de bedding van de Hollandsche IJssel werd de afwatering echter steeds moeilijker. Door in 1285 de Hollandsche IJssel bij het Klaphek (buurtschap in de gemeente IJsselstein) af te dammen, kreeg de rivier een lager waterpeil waardoor de omringende gebieden makkelijker konden afwateren. De Lek werd vervolgens de hoofdafvoer van het Rijnstelsel.²⁵

Figuur 2.4 Detail van een vogelvluhtkaart van het gebied tussen de Lek, Hollandse IJssel en de Oude Rijn uit het begin van de 16e eeuw (Crabeth 1520). De Lange Linschoten is op deze kaart niet weergegeven.

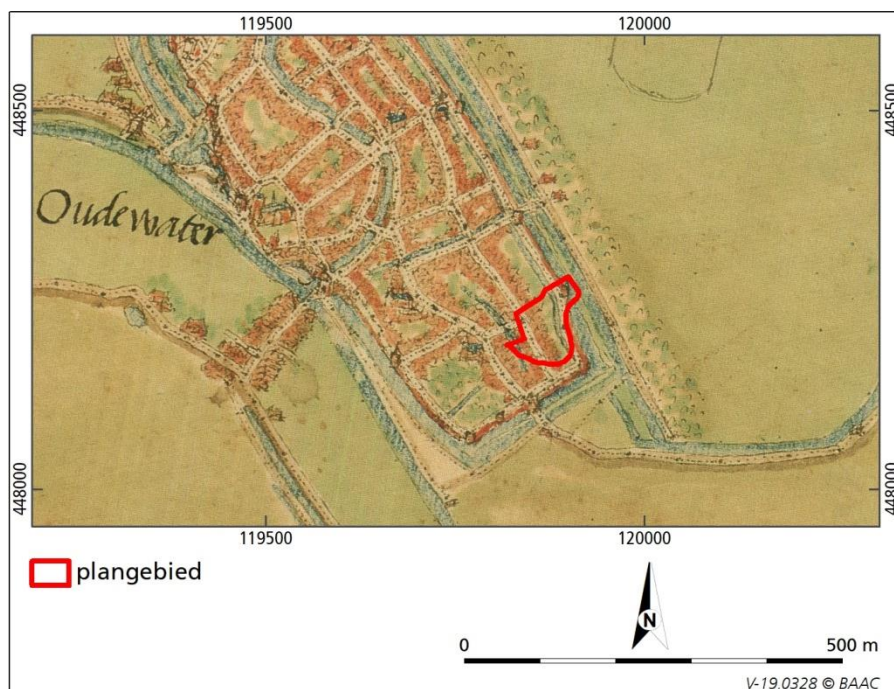
2.3.2 Historie

In 1265 kreeg Oudewater van de bisschop van Utrecht stadsrechten, waarna de nederzetting verder uitgroeide. Rond de stad werden vermoedelijk verdedigingswerken aangelegd, die in eerste instantie bestaan zullen hebben uit een aarden wal en een gracht. Hiervan is echter tot op heden geen historisch of archeologisch bewijs. Vanaf 1321 werden rond de stad stadsmuren aangelegd (zie figuur 2.4 en 2.5).²⁶

Het plangebied lag in het zuidoosten van de oude stad. De stad werd ter hoogte van het plangebied beschermd door een stadsmuur met zes poorten en diverse waltorens. Aan de buitenzijde van de stadsmuur bevond zich achtereenvolgens de binnengracht, een smalle strook grond en de buitengracht. De stadsmuur en grachten hadden aan de noordoostzijde van de stad een vrij recht, noordwest-zuidoost georiënteerd verloop. Vanaf de waltoren, die zich vermoedelijk in het noordoostelijke deel van het plangebied bevond, boog het geheel iets in zuidelijke richting af. Het uiterste oostelijke deel van het plangebied maakte vermoedelijk deel uit van de binnengracht (zie bijlage 3; overzicht ontwikkeling plangebied).

²⁵ Alkemade *et al.* 2010; Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019.

²⁶ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019; Blijdenstijn 2015.

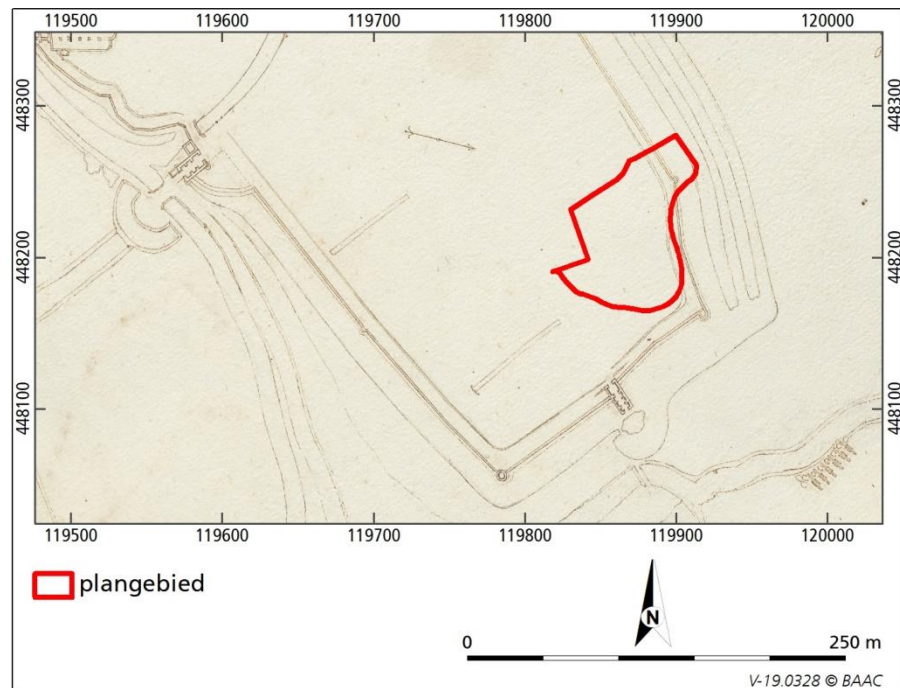
Figuur 2.5 Indicatieve ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit het midden van de 16^e eeuw (Van Deventer 1558).

De dichtstbijzijnde poort, de Waardsepoort, bevond zich aan het einde van de Kapellestraat op circa 50 m ten zuidwesten van het plangebied. Ten oosten van de Kapellestraat lag, min of meer evenwijdig aan de stadsmuur, de (huidige) Wijngaardstraat. Deze straat liep door het plangebied en was, gezien de kaart van Van Deventer uit het midden van de 16^e eeuw, aan weerszijden voorzien van bebouwing. Het oostelijke deel van het plangebied was onbebouwd en vermoedelijk in gebruik als (moes)tuin. Aan de achterzijde van deze tuinen bevond zich een waterloop met daarlangs aan de voet van de stadsmuur een al dan niet verhoogde weg. Deze weg is bij archeologisch onderzoek op 300 m ten noordwesten van het plangebied (zie paragraaf 2.3.3) aangetroffen op circa 0 m +NAP.²⁷ Ook aan de achterzijde van de percelen aan de westzijde van de Wijngaardstraat bevond zich (vermoedelijk door het westelijke deel van het plangebied) een waterloop (zie figuur 2.5 en 2.6).²⁸ Deze sloten maakten deel uit van een systeem waarmee de watergangen van de stad doorgespoeld konden worden en waren derhalve voorzien van houten kleppen om de watertoestroom te regelen.²⁹

²⁷ De Ridder 2011.

²⁸ Van Deventer 1558.

²⁹ Van Deventer 1558; Atlas van Hierges 1575.

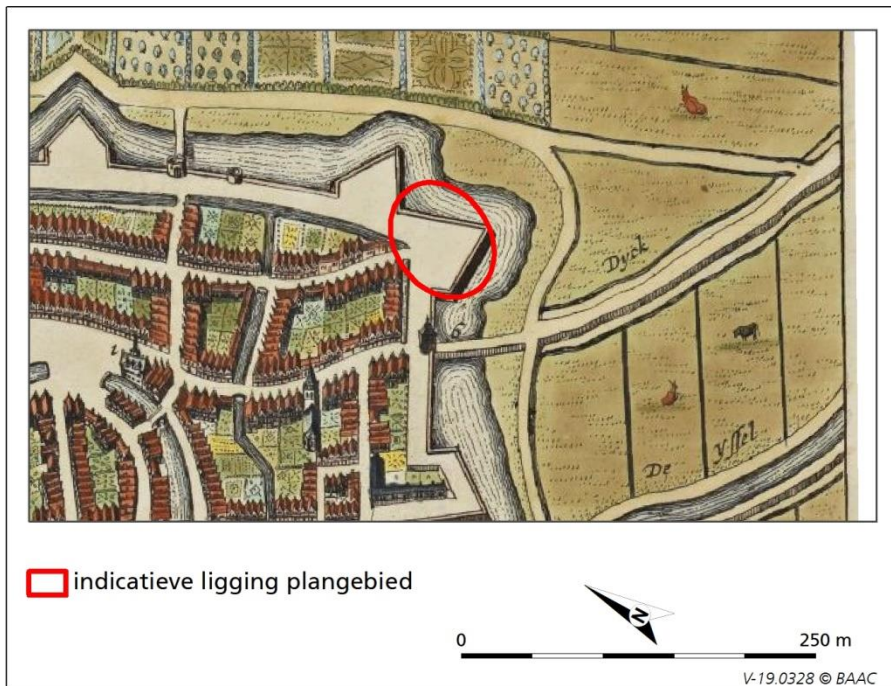

Figuur 2.6 Detail van een 16^e-eeuwse kaart met de stadsmuur, torens, poorten en grachten (Atlas van Hierges 1575).

Oudewater is meerdere malen belegerd, waarna de stadsmuren zijn beschadigd en hersteld. In 1575 werd de stad bezet door de Spanjaarden, waarna de stad geplunderd en deels verwoest werd. Vaak waren de stenen zijmuren van de huizen bewaard gebleven en alleen de houten voor- en achtergevels verwoest. In november 1576 kregen de burgers van Oudewater hun stad weer in handen en werd begonnen met de herbouw. De verdedigingswerken rond Oudewater werden gemoderniseerd door de aanleg van aarden wallen met bastions en een brede gracht (zie figuur 2.7). Het zuidoostelijke deel van de stad, waaronder het plangebied valt, werd afgebroken voor de aanleg van de vestingwerken. Bij de vernieuwing van de vestingwerken zijn in het plangebied kort vóór 1600 twee bastion aangelegd (zie bijlage 3). Onder de bastions is bij een archeologisch onderzoek in het plangebied (zie paragraaf 2.3.3) nog het straatwerk van het verlengde van de huidige Wijngaardstraat aangetroffen op 2,2 m –mv (circa 1,4 m –NAP). Aan weerszijden van het straatwerk zijn boringen op gelijke diepte gestuit. Mogelijk zijn dit funderingsresten van de bebouwing langs de straat.³⁰ Ten zuiden van het plangebied en door het oostelijke deel is een brede gracht aangelegd, waarbij de oude gracht en de oude stad is vergraven. Op circa 50 m ten zuidwesten van het plangebied werd in 1607 in de nieuwe stadswal een vervanging van de oude Waardsepoort aangelegd, De Nieuwe of Utrechtsche Poort. Aan de voet van de wallen, d.w.z. langs de noordgrens van het plangebied werd een weg aangelegd, de huidige Sint Jansstraat.³¹

³⁰ Van Lil & van Breda 2007.

³¹ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019; Blaeu 1632; Blaeu 1647; Blaeu 1649; Meriam 1654; De Wit 1698; Schriftelijke mededeling mw. N. Stoppelenburg 13 oktober 2019.

Figuur 2.7 Globale ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit de 17^e eeuw (De Wit 1698, gebaseerd op Blaeu 1649).

Figuur 2.8 Zicht op de Nieuwe of Utrechtsche Poort ten zuiden van het plangebied. Aan de rechterkant is nog net het bastion zichtbaar (De Winter begin 18^e eeuw).

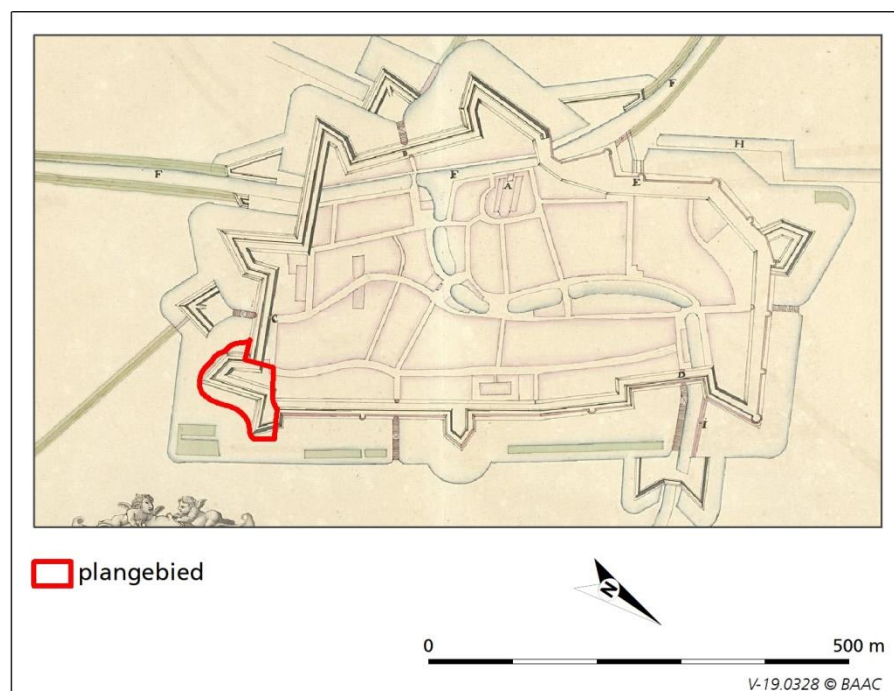
De eerste helft van de 17^e eeuw vormde een periode van bloei voor Oudewater. Dit was grotendeels te danken aan de touwindustrie. Een deel van de lijnbanen lag op de wallen, waaronder op *Cortewal* (tussen de Lange Burchwal en de

Waardpoort oftewel ter hoogte van het plangebied) en op de *Lange Wal* (de Lange Burchwal).³²

In april 1672 verklaarden Frankrijk, Engeland en de Duitse bisdommen Munster en Keulen de oorlog aan de Republiek der Verenigde Nederlanden. De Fransen hebben hierdoor korte tijd de stad bezet. Om Holland te beschermen heeft het Staatse leger onder leiding van prins Willem III een verdedigingslinie, de Oude Hollandse Waterlinie, ingesteld, waar Oudewater deel van uitmaakte.

Aanvankelijk was het een snel geïmproviseerde waterlinie, maar vanaf 1700 kwam er een planmatige aanpak waarna gedurende de 18^e eeuw aan de waterlinie is gewerkt. In het kader van de waterlinie werden de vestingwerken van Oudewater tussen 1673 en 1698 versterkt. Hierbij werd onder andere ter bescherming van de Utrechtsepoort een ravelijn³³ aangelegd (zie afb. 2.9). Als gevolg van de werkzaamheden werden de lijnbanen op de wallen ontmanteld, waardoor de economie van Oudewater een grote klap kreeg.³⁴

In het midden van de 18^e eeuw (1740-1752) zijn de vestingwerken van Oudewater opnieuw gemoderniseerd. Hierbij zijn onder andere de wallen verbreed en de grachten op diepte gebracht. Aan de zuidzijde zijn de vestingwerken aanzienlijk versterkt door de aanleg van een enveloppe³⁵ bestaande uit een aaneenschakeling van ravelijnen (zie figuur 2.10).³⁶

Figuur 2.9 Ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit het begin van de 18e eeuw (De Ry de Champdoré 1701-1715).

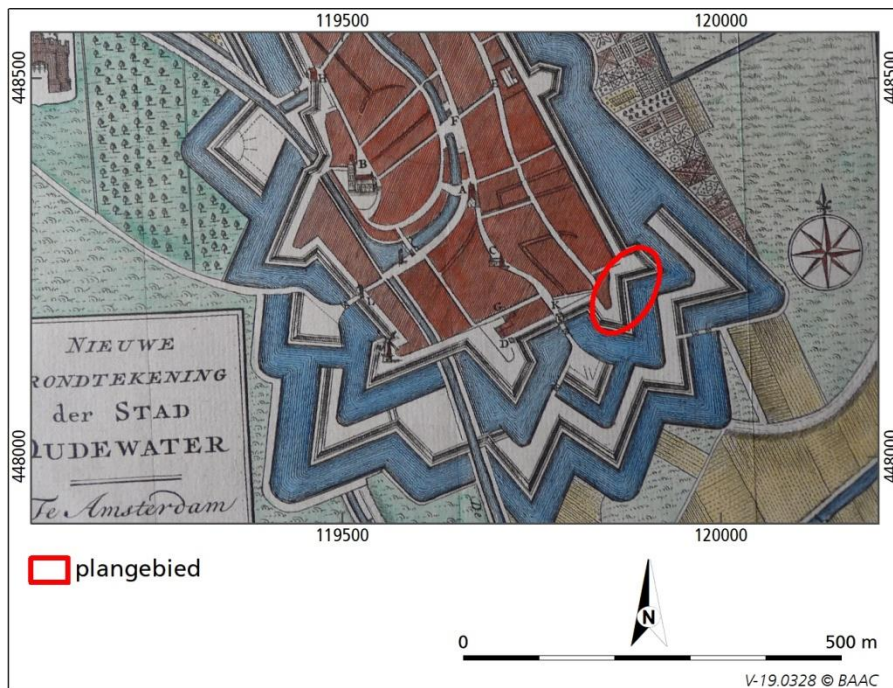
³² Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019.

³³ Een ravelijn is een midden voor een vestingfront gelegen, ongeveer driehoekig of redanvormig buitenwerk ter dekking van een courtine of toegangspoort (Kamps, Van Kerkum & De Zee (red.) 2004, 35).

³⁴ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019; Blijdestijn 2015, 114-121.

³⁵ Een enveloppe is een rond de hoofdgracht gelegen doorlopende beschermingswal, waarvan aaneengeschaalde buitenwerken deel kunnen uitmaken en die vaak voorzien was van een bedekte weg (Kamps, Van Kerkum & De Zee (red.) 2004, 20).

³⁶ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019.

Figuur 2.10 Globale ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit het midden van de 18^e eeuw (Tirion 1749).

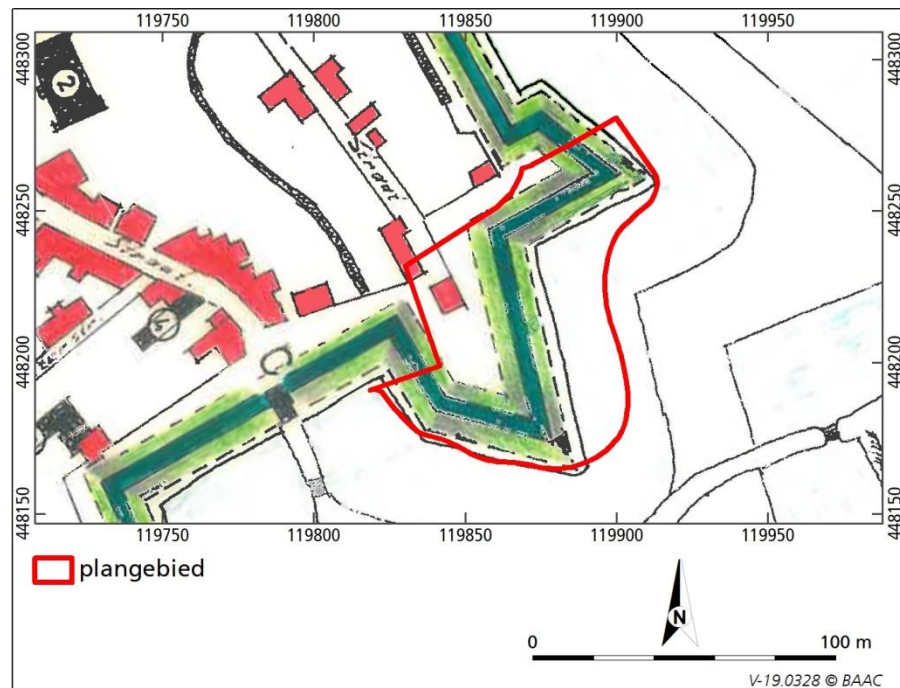
De kadastrale kaart uit het begin van de 19^e eeuw is de eerste echt gedetailleerde kaart van het plangebied (zie figuur 2.8). Op deze kaart is te zien dat er het plangebied deel uitmaakte van twee bastions en deels (met name aan de zuidoostzijde) in de gracht lag. In het zuidelijke bastion bevond zich een grofgarenbaan met een (baan)schuur en erf.³⁷ De Sint Janstraat had ten opzichte van de vestingwallen een iets schuin verloop, waardoor de straat iets zuidelijker lag dan tegenwoordig en een deel van de bebouwing op de hoek van de Sint Janstraat en de Wijngaardstraat binnen het plangebied viel (zie ook bijlage 3).³⁸

In 1815 is de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangelegd, waardoor de Oude Hollandse Waterlinie kon worden ontmanteld. Als gevolg hiervan verloor Oudewater haar vestingstatus en verkocht de Staat in 1821 de vier poorten van de vesting aan Oudewater. In 1826 kocht de stad ook de wallen en de verdedigingswerken buiten de poorten aan. De wallen mochten niet worden gesloopt, maar wel worden verlaagd zolang de wallen in geval van nood weer snel verdedigbaar konden worden gemaakt. Dit betekende dat bij verlaging de grond in de directe omgeving moest worden gestort en de wallen niet mochten worden doorverkocht. De wallen werden daarom verpacht en gebruikt als spinbanen en lijnpaden. Op topografische kaarten uit het midden van de 19^e eeuw is te zien dat het bastion begroeid was met bomen, maar nog wel duidelijk herkenbaar was.³⁹

³⁷ Schriftelijke mededeling mw. N. Stoppelenberg 13 oktober 2019.

³⁸ Minuutplan 1820; Vestingstad op minuutplan 1820.

³⁹ Topografische en Militaire Kaart 1839-1859; Topotijdreis 2019, kaart 1874.

Figuur 2.11 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadastrale kaart uit het begin van de 19^e eeuw (bewerkt door L. Morsink).

In de 19^e eeuw vond steeds meer industrialisatie plaats, waardoor met name op de oude vestingwerken van Oudewater veel nieuwe bedrijfjes ontstonden. In 1869 werd bijvoorbeeld het oude weeshuis ten zuidoosten van de Kloosterstraat, op circa 100 m ten westen van het plangebied, verbouwd tot gasfabriek. De fabriek bleef tot in de 20^e eeuw in gebruik toen Oudewater werd aangesloten op aardgas.⁴⁰ In 1854 is de oude baanshuur in het plangebied gesloopt, waarna het terrein in gebruik bleef als *erf*. In 1856 is het perceel verkocht aan een touwfabrikant, waarna in 1877 weer sprake is van een baanshuur in het gebied.⁴¹

Het duurde tot de jaren zeventig van de 19^e eeuw voordat de wallen, in het kader van een werklozenproject, werden afgegraven en de grachten ten zuidwesten van de stad grotendeels werden gedempt. Plaatselijk kwamen onder de wallen de middeleeuwse stadsmuren tevoorschijn die vervolgens zijn gesloopt.⁴² Op een foto van de Sint Jansstraat uit omstreeks 1870 is nog te zien dat vanaf deze straat een weg omhoog liep naar het bastion en de wallen dus nog niet waren afgegraven (zie figuur 2.12).⁴³ Het lijkt er, op basis van de topografische kaarten uit het begin van de 20^e eeuw, op dat de wallen aan de oostzijde van de stad pas veel later, mogelijk pas in het begin van de 20^e eeuw, zijn geslecht.⁴⁴ De Grote Gracht rond het plangebied bleef grotendeels gespaard. De randzone van de gracht werd wel gedempt met behulp van het materiaal uit de wallen, waardoor ook het bastion ter hoogte van het plangebied aan de oostzijde werd verbreed.⁴⁵

⁴⁰ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019.

⁴¹ Schriftelijke mededeling mw. N. Stoppelenburg 13 oktober 2019; Kadastrale hulpkaart 1877, verkend 1876.

⁴² Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2019.

⁴³ Foto E.C. Rahms, Het Utrechts Archief 2019, catalogusnummer 220956.

⁴⁴ Topotijdreis 2019, kaart 1998, 1911, 1921 en 1936.

⁴⁵ Luchtfoto Oudewater 1920-1940, NIMH.nl, catalogusnr. 201-0403; Topotijdreis 2019, kaart 1936.

Figuur 2.12 Zicht op de Sint Janstraat vanuit het zuidwesten (Utrechtsepoort). Aan de rechterzijde is een weg te zien die omhoog loopt naar de vestingwallen (Rahms 1865-1875, Het Utrechts Archief, catalogusnummer 220956).

Door het slechten van de wallen en het dempen van de grachten ten zuidwesten en later ook ten oosten van de stad ontstonden er een nieuwe gebieden waar gebouwd kon worden.⁴⁶ Vermoedelijk is het zuidelijke bastion ter hoogte van het plangebied al in de jaren zeventig geslecht. In 1882 is namelijk direct ten westen van het plangebied (huidige Kapellestraat 37-39) een schoolgebouw naar ontwerp van architect M.C. Wijngaarden in neorenaissancestijl gebouwd. Door de bebouwing was de Sint Janstraat plaatselijk nog slechts 2,7 m breed.⁴⁷ In 1885 is de baanshuur ten oosten van het schoolgebouw gesloopt en zijn op deze locatie twee woningen (twee-onder-een-kap) gebouwd. De Sint Janstraat is in oostelijke richting doorgetrokken.⁴⁸ In 1901 is ten oosten van de twee-onder-een-kapwoningen een klein gebouw gerealiseerd.⁴⁹ In de daarop volgende jaren is dit gebouw aan weerszijden uitgebreid met twee gelijke bouwoppervlakten, zodat evenwijdig aan de Sint Janstraat een langgerekt gebouw is ontstaan. Aan de overzijde van de Sint Janstraat zijn, eveneens in het plangebied, twee woningen met een mansardekap gebouwd (zie figuur 2.13).⁵⁰

⁴⁶ Topotijdreis 2019, kaart 1881 en 1898.

⁴⁷ Rijksmonumentenregister 2019, monumentnr. 517472; Kadastrale hulpkaart 1885, verkend 1884.

⁴⁸ Kadastrale hulpkaart 1885 en 1886, verkend 1884 en 1885.

⁴⁹ Kadastrale hulpkaart 1901, verkend 1900.

⁵⁰ Kadastrale hulpkaart 1919, verkend 1918.

Figuur 2.13 Zicht op het plangebied in noordoostelijke richting in de jaren twintig of dertig van de vorige eeuw (NIMH.nl 2019, objectnummer 201-0403).

In het begin van de vorige eeuw zijn de wallen langs de Lange Burchwal geslecht, waarbij het materiaal gebruikt is om de rand van de gracht te dempen. Ook een deel van het oostelijke deel van het plangebied, d.w.z. de hoek tussen de twee bastions, is hierbij het dempt. Het zuidoostelijke deel van het plangebied bleef in eerste instantie gracht.⁵¹ Als gevolg van de demping kon de straat de Lange Burchwal worden verbreed en zijn aan de oostzijde, min of meer op de oude wallen, arbeiderswoningen gebouwd.⁵² Het plangebied was in de jaren twintig of dertig vlak en grotendeels begroeid met gras (zie figuur 2.13). Het terrein van het schoolgebouw was begrensd door een heg. De bebouwing aan de Sint Janstraat was aan de achterzijde voorzien van tuinen met daarin plaatselijk een schuur.⁵³

Aan het einde van de jaren dertig is het gebouw, dat werd aangeduid als een schuur, ten oosten van de twee-onder-een-kapwoningen gesloopt en vervangen door een ander gebouw. Het betreft een noodslachthuis annex verkooplokaal, waarvoor in februari 1937 een bouwvergunning is aangevraagd. Het pand is voorzien van sleuffunderingen van 80 cm breed tot een diepte van 40 cm –mv. Vanaf de achterzijde van het pand liepen rioleringsbuizen via een soort bezinkbassins naar de gracht aan de zuidzijde van het terrein.⁵⁴ In de daaropvolgende jaren is de gracht in het zuidoostelijke deel van het terrein gedempt.⁵⁵

In de Tweede Wereldoorlog was het distributiekantoor voor de bonkaarten gevestigd in de school ten westen van het plangebied. Op 16 mei 1940 trokken de Duitse soldaten Oudewater binnen.⁵⁶ Voor zover bekend is de schade als gevolg van oorlogshandelingen in Oudewater minimaal gebleven.⁵⁷

⁵¹ Kadastrale hulpkaart 1919, verkend 1918.

⁵² Kadastrale hulpkaart 1933, verkend 1932.

⁵³ Luchtfoto Oudewater 1920-1940, NIMH.nl, catalogusnr. 201-0403; Topotijdreis 2019, kaart 1911, 1921, 1929, 1936 en 1959.

⁵⁴ Bouwdossier St. Janstraat 6, februari 1937; Kadastrale hulpkaart 1940, verkend 1939.

⁵⁵ RAF 1944 & 1945.

⁵⁶ Pollemans 2005.

⁵⁷ Van Blankenstein 2006, 156.

In het begin van de jaren vijftig zijn in het noordoostelijke deel van het plangebied twee gebouwen gerealiseerd, waarvan de functie niet bekend is. Gezien de aanduiding op de topografische kaart met zwart, ging het niet om woonhuizen.⁵⁸ Ten zuiden hiervan is door de gemeente Oudewater een garage (De Jong) gebouwd. Hiervoor is het terrein afgegraven tot 0,3 m –peil (d.w.z. tot circa 15 cm onder het wegdek), waarna een 25 cm dikke laag zand is aangebracht onder het pand en een 15 cm dikke laag rondom het pand. Langs de Grote Gracht is een wiep aangebracht van rijshout, die is vastgelegd met perkoenpalen. Achter de wiep is een kleidam aangelegd met een breedte van 50 cm om het wegspoelen van het zand te voorkomen. De bebouwing (en de septictank aan de oostzijde van het pand) is voorzien van paalfundering van 9 m lang. De funderingsbalken van de bebouwing zijn ingegraven tot 70 cm –peil oftewel circa 55 cm –mv. In het zuidoostelijke deel van het gebouw bevond zich een paardenstal/veestalling met een kleine goot van 35 cm diep en 90 cm breed. De vloer bestond grotendeels uit betongegels. Aan de achterzijde van het pand bevond zich een kleine uitbouw.⁵⁹

In dezelfde periode is ook in het westelijke deel van het plangebied, d.w.z. direct ten zuidoosten van de school, een bijgebouw gerealiseerd.⁶⁰ Uiterlijk in de jaren zestig is dit bijgebouw alweer gesloopt.⁶¹ Ten oosten van (de locatie van) dit bijgebouw is aan het einde van de jaren vijftig een langgerekte loods gebouwd.⁶² In de jaren zeventig hebben diverse bouwwerkzaamheden plaatsgevonden in het plangebied, dat destijds in gebruik was als bedrijfsterrein van Versluys en Brand.⁶³ Zo is ten westen van de langgerekte loods nog een bijgebouw, een kapschuur, gebouwd (zie figuur 2.14). Ook de garage in het noordoostelijke deel van het plangebied is aan de zuidzijde uitgebouwd met een loods. Hiervan zijn geen gegevens bekend, maar gezien het bouwtype zal de fundering en derhalve de verstoring van de bodem minimaal zijn. Het omringende terrein was grotendeels verhard. De heg rond de school was aan het einde van de jaren zeventig verdwenen en ten zuiden van het schoolgebouw lijkt sprake te zijn van een (moes)tuin. Het uiterste noordoostelijke deel van het plangebied bestond uit plantsoen en grasveld met enkele bomen.⁶⁴

Als voorwaarde voor de bouw van de garage in het noordoostelijke deel van het plangebied was door de gemeente in de jaren vijftig bepaald dat de twee twee-onder-een-kapwoningen, die inmiddels bouwvallig waren, gesloopt dienden te worden. Dit is uiteindelijk pas in 1973 gebeurd.⁶⁵

⁵⁸ RAF 1944 & 1945; Kadastrale hulpkaart 1954, verkend 1953; Topotijdreis 2019, kaart 1959.

⁵⁹ RAF 1944 & 1945; Kadastrale hulpkaart 1954, verkend 1953; Bouwdossier Lange Burchwal 2, november 1950.

⁶⁰ Topotijdreis 2019, kaart 1959.

⁶¹ Topotijdreis 2019, kaart 1969.

⁶² Kadastrale hulpkaart 1989, verkend 1958.

⁶³ Kinkel 2018, 5.

⁶⁴ Topotijdreis 2019, kaart 1981; Delta-Photo Luchtfotografie 1980, Het Utrechts Archief 2019, catalogusnr. 50467; Luchtfoto Oudewater 1920-1940, NIMH.nl, catalogusnr. 201-0403.

⁶⁵ Bouwdossier Sint Janstraat 4, doosnummer 45.

Figuur 2.14 Zicht op het plangebied vanuit het zuiden in 1980 (Delta-Phot Luchtfotografie 1980, Het Utrechts Archief 2019, catalogusnr. 50467).

De garage in het noordoostelijke deel van het plangebied is in het begin van de jaren tachtig verbouwd tot bibliotheek, waarbij de uitbouwen aan de zuidzijde zijn gesloopt evenals het bedrijfspand (noodslachtplaats) ten westen ervan.⁶⁶ Ten westen van de bibliotheek is in 1985 een kantoorpand voor Aannemersbedrijf Versluys-Oudewater gerealiseerd. Het pand rust op 38 heipalen met betonnen opzetters. De balkenlaag bevindt zich op 118 cm –peil (oftewel circa 1 m –mv). Gezien de ouderdom van het pand en de funderingswijze zal het gehele bouwvlak tot deze diepte zijn uitgegraven.⁶⁷

In 1991 is de bibliotheek uitgebreid aan de westzijde. In tegenstelling tot het bestaande pand (de voormalige garage) was de uitbouw voorzien van een kruipruimte, waardoor de funderingen reiken tot 73 cm –peil oftewel circa 60 cm –mv met daaronder nog een 15 cm dikke laag schoon zand. Lokaal reiken de funderingen iets dieper (tot 89 cm –peil). De funderingen rusten op houten palen.⁶⁸

In 2009 zijn de loodsen in het zuidelijke deel van het plangebied gesloopt. In 2010 is ook de bibliotheek afgebroken.⁶⁹ In de loop van de tijd zullen in het plangebied verschillende kabels en leidingen zijn aangelegd die met de diverse sloopfasen overbodig zijn geworden. Gezien de ligging op particulier terrein zullen de meeste van deze kabels en leidingen nooit gedocumenteerd zijn en voor zover ze wel gedocumenteerd waren, is door de sloop de informatie niet meer beschikbaar. Uit navraag bij de beheerders van de kabels en leidingen in het verleden blijkt dat de diepte waarop de leidingen zijn aangelegd, afhankelijk is van het soort leiding of kabel. Waterleidingen worden over het algemeen op een

Kinkel 2018; Topotijdreis 2019, kaart 1989; Delta-Phot Luchtfotografie 1985, Het Utrechts Archief, catalogusnr. 50472; Bouwdossier Lange Burchwal 2 1981 (doosnummer 59 en 45).

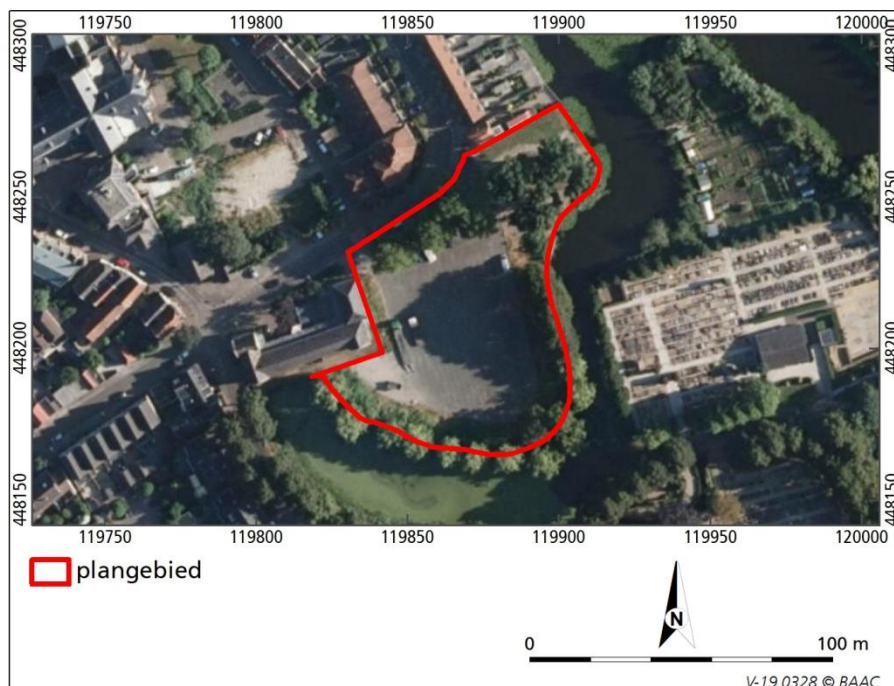
⁶⁷ Bouwdossier Sint Janstraat 4, 1985-1986, doosnummer 45.

⁶⁸ Kinkel 2018; Topotijdreis 2019, kaart 1995; Bouwdossier Oudewater bouwvergunningen 311.283, 1990-1991.

⁶⁹ Fotodienst HUA 2002, Het Utrechts Archief, catalogusnr. 85702; Google Earth Pro 2019, foto 2005; Google 2019, Google Street View maart 2009 en maart 2019; Jezeer 2010; Kinkel 2018.

diepte van 90 à 100 cm –mv aangelegd, gas- en elektriciteitsleidingen liggen meestal op een diepte van 70 à 90 cm –mv en datatransportleidingen bevinden zich op een diepte van 50 à 70 cm –mv. Riolering wordt met een natuurlijk verhang aangelegd, waardoor de diepte van aanleg kan variëren van 80 à 90 cm –mv tot circa 300 cm –mv.⁷⁰

Het terrein is momenteel geasfalteerd en wordt gebruikt als parkeerterrein en voor evenementen (zie fig. 2.15).⁷¹ De 17e-eeuwse stadsgracht, die het terrein aan de zuid- en oostzijde omgrend is in de jaren zeventig aangewezen als rijksmonument.⁷²

Figuur 2.15 Ligging van het plangebied op een uitsnede van een recente luchtfoto (ArcGISonline 2019).

2.3.3 Archeologie

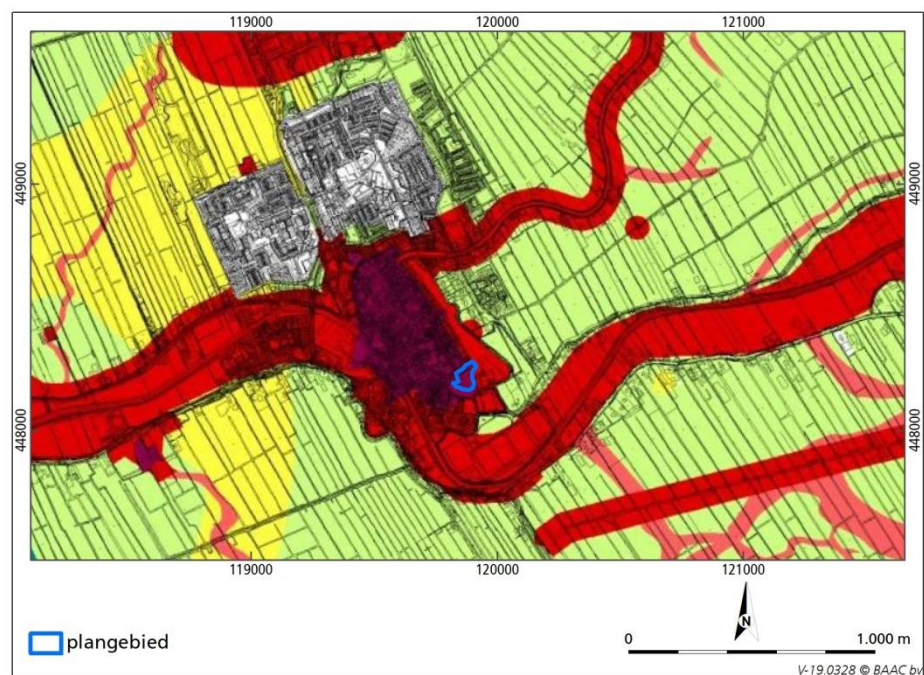
Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de geactualiseerde archeologische beleidskaart (zie figuur 2.10). Volgens deze kaart van de gemeente Oudewater maakt het plangebied deel uit van een gebied met archeologische waarde (oude stadskern van Oudewater, bordeauxrood op de kaart), waarvoor geldt dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij bodemingrepen groter dan 50 m² en dieper dan 30 cm –mv. Voor deze gebieden geldt het Archeologisch vooronderzoek protocol 1 oftewel een bureauonderzoek, waarbij het vervolgonderzoek afhankelijk is van de resultaten van het bureauonderzoek en de grootte van de ingreep. Bij elk type veldonderzoek dienen in ieder geval ook boringen tot 6 m –mv te worden gezet.⁷³

⁷⁰ De Boer 2011.

⁷¹ Kinkel 2018.

⁷² Rijksmonumentenregister 2019, monumentnr. 32103.

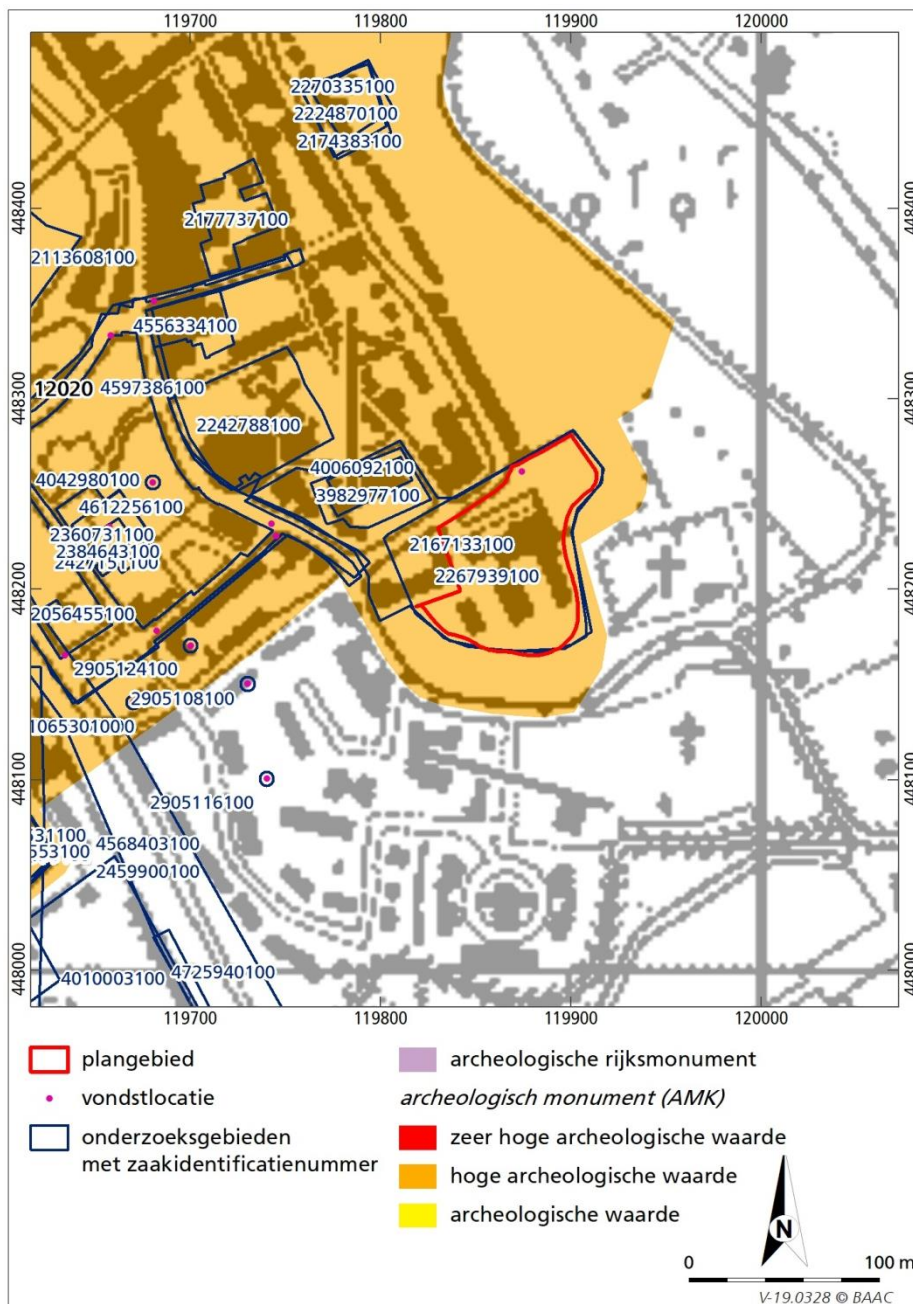
⁷³ Van den Ende 2015.

Figuur 2.16 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de gemeentelijke beleidskaart (2015).

Naast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de database van de RCE, ARCHIS 3, zijn rond het plangebied (in een vergelijkbare landschappelijke en historische context) binnen een straal van circa 150 meter diverse archeologische vondsten bekend (zie figuur 2.11).

Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Het plangebied maakt deel uit van de historische kern van Oudewater uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd, dat is aangewezen als *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 12020). Op circa 280 m ten noordwesten van het plangebied bevindt zich een *terrein van zeer hoge archeologische waarde* waar zich de kerk (circa 1400) met resten van haar voorganger uit de 11^e/12^e eeuw bevinden (monumentnr. 12326). De resten zijn tijdens restauratiewerkzaamheden in de jaren zestig tevoorschijn gekomen (Archis-zaakidentificatienr. 2834322100).

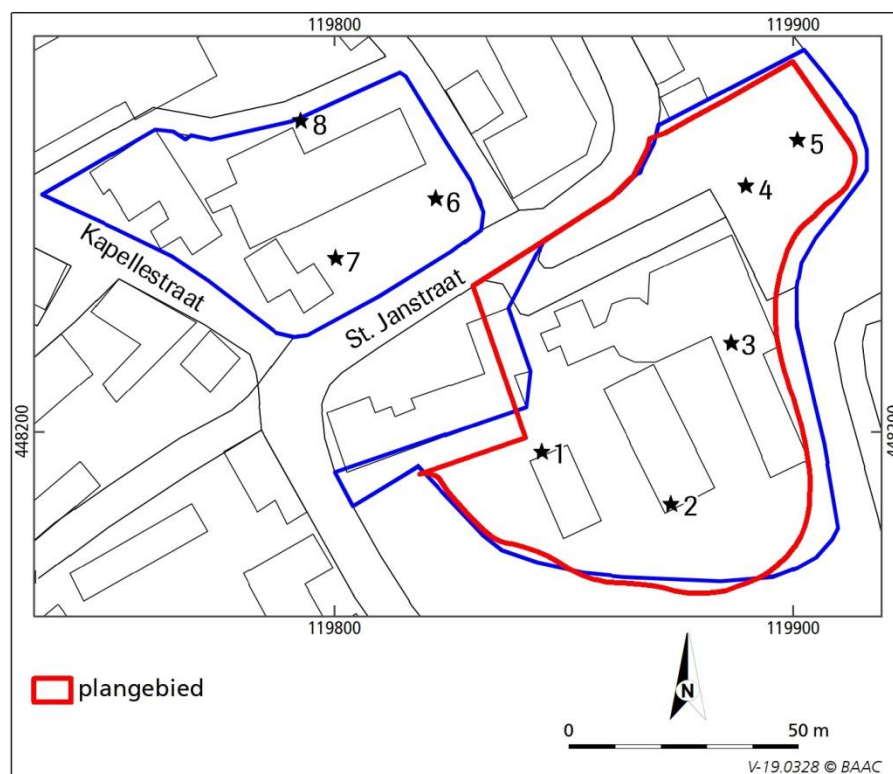

Figuur 2.17 Ligging van het plangebied met vondstmeldingen, onderzoeksmeldingen en AMK-terreinen (ARCHIS 3 2019).

In 2007 heeft ADC ArcheoProjecten in en rond het huidige plangebied een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2167133100, zie figuur 2.18). In twee van de boringen (boringen 1 en 2) ter hoogte van het plangebied zijn een aantal lagen zandige en siltige klei aangetroffen, waarvan sommige puinresten, zoals baksteen en mortel, bevatten. Op 140-145 cm –mv en op 150-185 cm –mv zijn in boring 1 lichtgrijze kleilagen zonder antropogeen materiaal aangetroffen, die zijn geïnterpreteerd als oeverafzettingen. Beide boringen zijn echter dieper (op 230 cm –mv) op massief baksteen gestuit. In een meer oostelijk gelegen boring (boring 3) is een ruim 4 m⁷⁴

⁷⁴ De dieptematen in de boorstaten zijn niet helemaal duidelijk aangezien er een fout in staat.

dik pakket klei en zand met baksteen, mortel, houtskool en onverbrand bot aangetroffen, dat als mogelijke grachtvulling is geïnterpreteerd met daaronder een minstens 25 cm dikke laag zwak kleig veen. Boring vier is op 120 cm –mv gestuit op een puinlaag. In boring 5 is vanaf 200 cm –mv kleig veen met zandige lagen aangetroffen tot het einde van de boring op 3 m –mv. Mogelijk zijn dit natuurlijke afzettingen. Ten noordwesten van het plangebied is een minimaal 160 tot 245 cm dik ophoogpakket aangetroffen met daaronder een pakket matig siltige klei en zwak kleig veen. Vermoedelijk zijn dit natuurlijke sedimenten, die wijzen op een ligging in het komgebied.⁷⁵

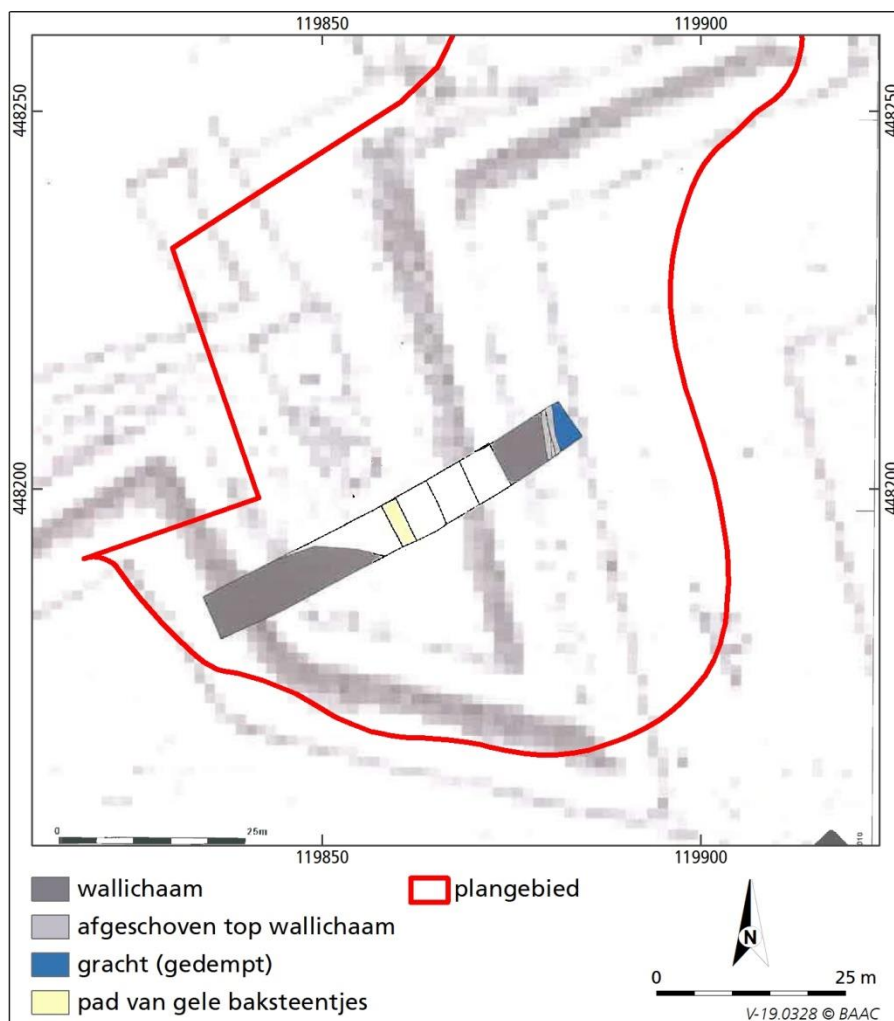

Figuur 2.18 Ligging van het plangebied op de boorpuntenkaart uit 2007 (Van Lil & Van Breda 2007).⁷⁶

In 2010 heeft ADC ArcheoProjecten op het voormalige bastion in het kader van te realiseren nieuwbouw een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd (Archis-zaakidentificatienr. 2267939100, zie figuur 2.19). Hierbij is schuin op de wallichamen één sleuf van circa 6 bij 55 m en 2 à 2,9 m diep aangelegd. De vlakhoogte lag overwegend op 1,36 à 1,59 m –NAP.

⁷⁵ Van Lil & Van Breda 2007.

⁷⁶ De boorpuntenkaart is op basis van de coördinaten georeferereerd. Vreemd genoeg komt de locatie van de bebouwing dan niet helemaal overeen.

Figuur 2.19 Ligging van het plangebied op de sporenkaart uit 2010 (Jezeer 2010).⁷⁷

Bij het onderzoek zijn diverse antropogene lagen aangetroffen. Alleen de bovenste 40 tot 75 cm lijkt te bestaan uit een recent geroerde laag. Van een groot deel van de lagen is geconcludeerd dat het gaat om lagen die bij de slechting zijn geëgaliseerd. Aan weerszijden van de sleuf is echter ook een (onverstoord) wallichaam aangetroffen vanaf circa 0,5 m –mv oftewel circa 0,1 m +NAP. Aan de noordoostzijde van het bastion is de oever van de gracht aangetroffen (veenlaag). In de ophooglagen, die puinhoudend waren, zijn slechts enkele aardewerkfragmenten aangetroffen, die dateren uit de 2^e helft van de 14^e eeuw tot en met de 1^e helft van de 16^e eeuw. Op basis van de stratigrafische positie van het aardewerk is de conclusie getrokken dat het terrein nogal over de kop is gegaan. Bij de verdieping van het vlak is op 2,2 m –mv (circa 1,4 m –NAP) een pad van gele baksteentjes aangetroffen. Door het grondwater kon deze structuur echter niet nader worden onderzocht en is de natuurlijke ondergrond niet bereikt. Er is geconcludeerd dat het pad mogelijk heeft deel uitgemaakt van de inrichting van het binnenterrein van het bastion. Op basis van het proefsleuvenonderzoek is destijds geconcludeerd dat de vindplaats redelijk bewaard is gebleven, maar dat aangezien de stadwallen grotendeels zijn

⁷⁷ De boorpuntenkaart is op basis van de coördinaten gegeorefereerd. Vreemd genoeg komt de locatie van de bebouwing dan niet helemaal overeen.

verstoord door egalisatie de vindplaats niet behoudenswaardig is. Er is geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Bij het uitgevoerde onderzoek kunnen een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Bij vergelijking met het eerder uitgevoerde booronderzoek blijkt dat de diepte waarop het pad is aangetroffen, overeen komt met de diepte waarop bij het booronderzoek twee boringen zijn gestuit. Mogelijk strekt het pad zich derhalve verder uit dan in het proefsleuvenonderzoek is aangeduid óf zijn de boringen gestuit op funderingsresten van de bebouwing uit de periode van vóór 1600. Over de datering van het pad kan nog aanvullend het volgende worden opgemerkt. IJsselsteentjes komen vanaf het midden van de 16^e eeuw (mogelijk eerder) tot in de 19^e eeuw voor. De laag die erop ligt bevat aardewerkfragmenten uit de periode 1350-1550 n.C., maar dit zou om van elders aangevoerd en opgebracht materiaal kunnen gaan. Dit betekent dat het pad zowel van de periode van vóór de aanleg van het bastion zou kunnen dateren (d.w.z. restant van het oude stratenpatroon) als van ten tijde van het bastion (terreplein⁷⁸). Gezien de diepteligging van het pad op 1,4 m –NAP, terwijl de huidige Wijngaardstraat op circa 0,5 m +NAP lijkt het waarschijnlijk dat het om een straat van vóór de aanleg van het bastion of uit de vroegste fase van het bastion te gaan. Mogelijk gaat het om hetzelfde straatniveau dat in 2010 bij een onderzoek naar de oude vestingwerken ter hoogte van de Lange Burchwal 102-104 (zie hieronder, Archis-zaakidentificatienr. 2270335100) en bij een onderzoek langs de Oost-IJsselkade is aangetroffen (zie Archis-zaakidentificatienr. 4612256100). Als dit zo is, ligt het straatniveau ter hoogte van het plangebied een stuk dieper (1,4 m –NAP) dan langs de Lange Burchwal (circa 0 m +NAP). Het kan zijn dat dit deel van de stad lager lag en/of dat het terrein door de zware bastionwallen in combinatie met een slappen ondergrond (zonder stroomgordelafzettingen) sterk is verzakt. Gezien de sterke verzakking zouden de lagen die tussen de ‘wallen’ zijn aangetroffen ophogingslagen kunnen zijn van het bastion en niet, zoals ADC concludeert, egalisatielagen van de slechting van het bastion.

Op circa 25 m ten noordwesten van het plangebied heeft ArcheoMedia in 2015) een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 3982977100). Op basis van dit onderzoek is aan het terrein een archeologische verwachting (nederzettingsresten) toegekend voor de late middeleeuwen en nieuwe tijd. De archeologische resten worden vanaf 1,6 à 2,45 m –mv verwacht. Derhalve is een vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een archeologische begeleiding.⁷⁹ In 2016 heeft RAAP vervolgens op de locatie een archeologische begeleiding uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 4006092100). De resultaten van dit onderzoek zijn nog niet opgenomen in Archis of Dans Easy, maar gezien een foto die wel is geüpload, zijn er muurresten aangetroffen.

Vanaf circa 30 m ten noordwesten van het plangebied is door BAAC voor een aantal straten in de oude binnenstad van Oudewater een archeologisch bureauonderzoek (Archis-zaakidentificatienr. 4597386100) uitgevoerd. Op basis van dit onderzoek is aan het plangebied een lage verwachting toegekend voor het paleolithicum tot en met de vroege Romeinse tijd. Voor de midden Romeinse tijd tot en met de late middeleeuwen A geldt een middelhoge verwachting voor archeologische waarden (voornamelijk nederzettingsresten). Voor het gebied geldt een algemeen hoge verwachting (nederzettingsresten, ophooglagen, kuilen, oude bestratingen e.d.) voor de late middeleeuwen B en de nieuwe tijd. Voor de locatie van de oude vestingwerken, bebouwing, erven en dergelijk geldt

⁷⁸ Open binnenruimte van een vestingwerk (Kamps, Van Kerkum & De Zee (red.) 2004).

⁷⁹ Van Dasselaar 2016.

een zeer hoge verwachting. Geadviseerd is om bij bodemverstoringen vanaf 30 cm –mv een archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden uit te voeren.⁸⁰

In 2018 heeft BAAC deze begeleiding uitgevoerd (Archis-zaakidentificatienr. 4612256100). De begeleiding heeft geresulteerd in zes waarnemingen verspreid over het plangebied. De sporen kunnen vanwege de geringe putoppervlakte en grote mate van verstoring slecht in context worden geplaatst. Er zijn in twee putten resten van muurwerk waargenomen. In één put is een slecht bewaarde leemlaag aangetroffen. In twee putten zijn resten van baksteen en/of leem waargenomen, dat vanwege de aanwezigheid van kabels en leidingen niet nader kon worden gedetermineerd. Tot slot zijn in één put gele IJsselsteentjes aangetroffen op circa 50 cm –mv op de Oost-IJsselkade.⁸¹

Op 75 m ten noordwesten van de Kapellestraat heeft Becker & Van de Graaf voor het perceel aan de Kapellestraat 15 in 2008 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2242788100). De resultaten van dit onderzoek zijn niet in Archis of Dans Easy bekend.

Op circa 150 m ten westen van het plangebied zijn een aantal archeologische onderzoeken uitgevoerd. Direct ten noordoosten van de Nieuwstraat heeft IDDS Archeologie in 2012 in opdracht van Hazenberg Archeologie in het kader van de gedeeltelijke sloop en renovatie van de Mariaschool (Nieuwstraat 9-11) een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2360731100 en 2384643100). Uit het onderzoek blijkt dat het gebied ligt op de oeverwal van de Hollandse IJssel, die is afgedekt door antropogeen opgebrachte woonlagen (sterk zandige, humeuze klei, top op 1,85 m +NAP). De top van de oeverwal ligt op 0,25 à 1,15 m +NAP en is gebioturbeerd. Als gevolg van de sloop van de voormalige bebouwing is een deel van het gebied tot onder het archeologisch niveau verstoord. Er zijn archeologische resten vanaf de 17e eeuw aangetroffen, die echter op die locatie gemengd zijn met modern puin. Geadviseerd is om bij bodemverstoringen dieper dan 50 cm –mv in het oostelijke deel een vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren.⁸²

In 2013 heeft ADC ArcheProjecten vervolgens voor een deel van het terrein een archeologische begeleiding uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2427151100). Tijdens het onderzoek is een 10 tot 20 cm dikke laag tegels met stabilisatiezand aangetroffen. Hieronder bevindt zich tot 80 à 120 cm –mv een pakket donkergrijze tot grijsbruine, licht humeuze, sterk zandige klei met baksteenfragmenten, grind, kolengruis, slakken en aardewerkfragmenten uit de nieuwe tijd. Dit pakket is gedateerd in het midden van de 16e eeuw tot heden en is mogelijk te relateren aan de ontmanteling van het klooster dat sinds 1582 heeft plaatsgevonden. Hieronder bevindt zich een pakket grijsbruine, sterk siltige klei met enkele spikkels baksteen en houtskool. Dit pakket is geïnterpreteerd als een vermenging van de top van de oeverwal met de latere bebouwingsresten. De oeverwalafzettingen zijn niet bereikt. De archeologische resten bestonden uit muurresten van twee bouwfases (17^e-20^e eeuw), een restant van een tonput uit de 16^e eeuw en een restant van een vloer of straat.⁸³

Op 150 m ten westen van het plangebied is in maart 2017 door amateurarcheologen naar aanleiding van een verbouwing van een pand een

⁸⁰ De Boer 2018.

⁸¹ Van As 2018.

⁸² Koekkelkoren & Moerman 2012.

⁸³ Loopik 2015.

kleine opgraving verricht aan de Schoolsteeg 1 (Archis-zaakidentificatienr. 4042980100). Bij dit onderzoek zijn funderingen en een waterput aangetroffen van een stadsboerderij uit de 17^e eeuw. Tevens is een kelder aangetroffen uit de tweede helft van de 18^e eeuw, alsmede de resten van een uitbouw uit het begin van de 19^e eeuw.

Vanaf circa 120 m ten zuidwesten van het plangebied heeft in de jaren tachtig op het terrein van de voormalige gasfabriek een sanering plaatsgevonden, waarbij een fragment muurwerk van middeleeuwse bakstenen is aangetroffen. Het muurwerk lag evenwijdig aan de IJssel, waaruit de conclusie is getrokken dat het om een deel van de middeleeuwse stadsmuur zou kunnen gaan. De muur was circa 85 cm breed (2,5 steens), de lengte is onbekend en de onderkant van de muur lag op 1,5 m –mv. De ondergrond bestond uit schone, bruine zavelige klei. Op basis van het steenformaat dateert de muur uit de eerste helft van de 14^e eeuw (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2905092100 en 3106530100). Ten noordoosten van het muurwerk zijn een fragment Siegburg-aardwerk uit de 14^e eeuw en twee fragmenten roodbakkend aardewerk uit de 17^e eeuw gevonden (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2905124100 en 2905108100). Iets zuidoostelijker zijn fragmenten blauwgrijs aardewerk uit de 14^e eeuw en twee fragmenten steengoed uit de 15^e eeuw aangetroffen (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2905116100).

Op circa 200 m ten noorden van het plangebied heeft ADC ArcheoProjecten in 2008 aan de Lange Burchwal 80 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2224870100). De resultaten van dit onderzoek zijn niet in Archis of Dans Easy opgenomen. In 2007 heeft ADC ArcheoProjecten vervolgens op de locatie een archeologische begeleiding uitgevoerd vanwege de ligging op de voormalige vestingwerken van Oudewater (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2174383100). Bij de begeleiding zijn vanwege de zeer smalle, met water gevulde sleuf geen archeologische sporen of structuren aangetroffen.⁸⁴

In 2010 heeft ADC ArcheoProjecten vervolgens voor de Lange Burchwal 102-104 een archeologische begeleiding (conform protocol opgraving) uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2270335100). Vooronderzoek had uitgewezen dat op deze en andere locaties in Oudewater de middeleeuwse stadsmuur en de jongere vestingwal verwacht kunnen worden. Tevens zouden mogelijk de resten van het middeleeuwse gasthuis aanwezig kunnen zijn. Tijdens het onderzoek, waarbij een vlak tot 40 à 75 cm –mv is aangelegd, zijn inderdaad resten van de oude stadsmuur aangetroffen, bestaande uit een uitbraaksleuf met de restanten van de fundering van de middeleeuwse muur (bovenkant op 0,4 m –NAP) en aardewerkfragmenten uit de 2e helft van de 16e eeuw. Aan de stadszijde van de uitbraaksleuf zijn poeren (top op circa 0 m +NAP) aangetroffen (bestaande uit laat-middeleeuwse kloostermoppen), die de aanzet vormen tot de spaarbogen. Het muurwerk dateert uit de periode 1350-1450. Er is sprake van een latere reparatie of versteviging uit de periode 1450 en 1585. De stadsmuur zal rond 1600 zijn gesloopt. Op gelijke hoogte met de aanzet tot de spaarbogen is een vloerniveau van gele IJsselstenen (16 bij 8 bij 4 cm) aangetroffen, die gedateerd zijn in de periode 1500-1800. Volgens de auteur betreft het mogelijk een vloer van een huis of een bestraat pad langs de vestingwal. Gezien de ligging van de het straatniveau in een zone onder de wal volgens de Kadastrale kaart uit het begin 19^e eeuw lijkt het echter waarschijnlijker dat een straatniveau betreft dat gelijktijdig met de stadsmuur heeft gefunctioneerd (zie ook fig. 2.5 voor de straat langs de stadsmuur). Onder de vloer is een ophogingspakket aangetroffen met daaronder een puinpakket met vondstmateriaal uit de periode 1325-1425.

⁸⁴ Bouma 2008.

Aan de buitenzijde van de stadsmuur is een afvalpakket aangetroffen met op circa 0,2 m -NAP een vegetatiehorizont, die gezien het vondstmateriaal dateert uit het begin van de 18^e eeuw. Hieronder bevindt zich een puinpakket dat mogelijk de gedempte binnenste gracht betreft. Deze laag is vermoedelijk de aanzet tot de vestingwal die tegen en/of over de stadsmuur lijkt te zijn opgeworpen.⁸⁵

⁸⁵ De Ridder 2011.

3

Archeologische verwachting

Het plangebied maakt deel uit van een gebied waar in het Holoceen onder invloed van fluviatiele activiteit een circa 10 m dik pakket veen, klei en zand is afgezet en een dik (tegenwoordig circa 2,5 m) antropogeen pakket is opgebracht. In zowel verticale als horizontale zin kunnen hierdoor verschillende niveaus met elk een eigen archeologische verwachting worden onderscheiden. Hieronder zal per periode de archeologische verwachting van het gebied worden behandeld.

paleolithicum – mesolithicum

Het plangebied maakte lange tijd deel uit van de riviervlakte van de Rijn en Maas met een verwilderd geulenpatroon. Deze afzettingen bevinden zich tegenwoordig vermoedelijk op een diepte van 9,5 à 10 m –NAP oftewel circa 9,3 à 11 m -mv. Hoewel op deze rivierterrassen archeologische waarden aanwezig kunnen zijn, is de kans om deze daadwerkelijk aan te treffen, zeker gezien het oorspronkelijke paleolandschap onbekend is, klein. Vanwege de ligging op een vroeg Holocene meandergordel is de kans groot dat eventuele oudere resten geërodeerd zijn. Derhalve wordt aan de pleistocene ondergrond in het plangebied voor deze periode een lage verwachting toegekend voor archeologische waarden (vuursteenvindplaatsen).

neolithicum – vroege Romeinse tijd

Als gevolg van de stijgende zeespiegel, steeg de grondwaterspiegel en ontstond vanuit het westen geleidelijk een veenmoeras met meanderende rivieren. De stroomgordels vormden in deze periode mogelijke bewoningslocaties. Omstreeks 2390 BP (oftewel in de vroege ijzertijd) werd op circa 440 m ten noordwesten van het plangebied de noordoost-zuidwest georiënteerde stroomgordel van de Lange Linschoten actief. Het plangebied ligt echter buiten de oeverwalafzettingen van deze geul. Derhalve is de archeologische verwachting voor deze periode laag.

midden Romeinse tijd – late middeleeuwen A

Vanaf de midden Romeinse tijd is ten zuidwesten van het plangebied een nieuwe rivierloop ontstaan, de Hollandse IJssel. Vermoedelijk ligt het plangebied buiten deze stroomgordel, aangezien in het gebied sterke verzakking heeft plaatsgevonden van de antropogene ophoogpakketten. De oeverwallen van de IJssel vormden vanwege de hogere ligging aantrekkelijke vestigingsgebieden. Bekend is dat bij de monding van de Lange Linschoten in de Hollandse IJssel in ieder geval vanaf 11^e eeuw, mogelijk eerder, een nederzetting aanwezig was (Oudewater). Vanaf de 11^e eeuw is het omringende moerasgebied door de bisschop van Utrecht uitgegeven, waarna het gebied vanaf de oeverwallen van de rivieren, zoals de Hollandsche IJssel en de Lange Linschoten, systematisch is ontgonnen (de zogenaamde cope-ontginningen). Op de ontginningsbasis ontstonden nederzettingen. Ter hoogte van de Kapellestraat is een dijk langs de IJssel aangelegd. Dit betekent dat het plangebied in het binnendijkse gebied ligt. Gezien de ligging buiten de oeverwallen is het echter minder waarschijnlijk dat er in het plangebied pre-stedelijke nederzettingen aanwezig zijn geweest.

Door het latere stedelijke gebruik (zie hieronder) zal de natuurlijke bodem in meer of mindere mate verstoord zijn. Deze verstoring bestaat echter uit archeologische sporen.

Aan het plangebied wordt een lage verwachting toegekend voor archeologische waarden (nederzettingsresten) uit de midden Romeinse tijd tot en met de late middeleeuwen A. Dit niveau bevindt zich vermoedelijk dieper dan 1,4 m –NAP.

late middeleeuwen B - Nieuwe tijd

Het plangebied is aan het begin van de 14^e eeuw opgenomen binnen de stadsmuren van de stad Oudewater. Dit betekent dat voor die tijd het voormalige komgebied bewoonbaar was geworden of gemaakt. Het plangebied werd in het midden van de 16^e eeuw doorsneden door een straat in het verlengde van de Wijngaardstraat. Vermoedelijk is dit straatniveau in het plangebied aangetroffen als een niveau van gele IJsselsteentjes op een diepte van 1,4 m –NAP. Elders is dit niveau al op 0 m +NAP aangetroffen. Het is overigens niet uit te sluiten dat het om de bestrating van het terreplein gaat uit de beginfase van het bastion. Mogelijk lag dit gebied van nature al lager (komgebied) en/of is het gebied door het gewicht van de latere vestingwerken verzakt. Aan weersijden van deze straat bevond zich bebouwing. Vermoedelijk zijn hiervan nog funderingsresten aanwezig aangezien boringen aan weersijden van de straat stuiten op (bak)steen. Het oostelijke deel van het plangebied was in gebruik als (achter)tuin, waarbij het uiterste oostelijke deel werd doorsneden door achtereenvolgens een waterloop, een weg, de stadsmuur en de binnengracht met een toren.

Aan het einde van de 16^e eeuw is het zuidoostelijke deel van de stad, en dus ook ter hoogte van het plangebied, gesloopt en zijn hier stadswallen en een nieuwe gracht aangelegd. De oude stadsmuren zijn daarbij gesloopt. Ter hoogte van het plangebied zijn twee bastions aangelegd. In het zuidoostelijke deel van het plangebied is de Grote Gracht uitgegraven, waarbij oudere archeologische resten zullen zijn vergraven.

De wallen en de bastions werden in vreedstijd gebruikt voor de touwindustrie. In ieder geval heeft op het binnenterrein van het meest zuidelijke bastion in de 19^e eeuw een baanshuur gestaan. De vestingwerken van Oudewater zijn aan het einde van de 17^e eeuw en in het midden van de 18^e eeuw versterkt. Vermoedelijk zullen vanwege de verwachte verzakking van het gebied hierbij ophogingen van de bastions in het plangebied hebben plaatsgevonden.

Aan het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw zijn de wallen ter hoogte van het plangebied geslecht tot aan het straatniveau van de binnenstad. De gracht in het zuidoostelijke deel van het plangebied is in twee fasen gedempt; aan het begin van de 20^e eeuw en in de jaren dertig/veertig. Vanaf 1885 is de baanshuur in het plangebied gesloopt en zijn in het plangebied verschillende woon- en bedrijfspanden en loodsen gerealiseerd.

De resten uit de periode vanaf circa 1600 worden direct onder de recente bouwvoor/verstoringsslaag verwacht, die over het algemeen een dikte heeft van 40 à 75 cm.

Verstoringen

In het plangebied hebben diverse verstoringen plaatsgevonden. Aan het einde van de 19e eeuw en (mogelijk) het begin van de 20e eeuw zijn de vestingwallen afgegraven tot het straatniveau van de Sint Janstraat. Voor de aanleg van de garage in het noordoostelijke deel van het plangebied is het terrein circa 15 cm

afgegraven, waarna het terrein is opgehoogd met een 15 à 25 cm dikke laag zand. Daarnaast zijn in het plangebied diverse panden gerealiseerd. Deze bebouwing was meestal voorzien van een beperkte fundering (sleuven of poeren) door de ouderdom of het type gebouw (loods). Alleen de funderingspalen zullen dieper reiken. Alleen voor het kantoorpand en de uitbouw van de bibliotheek in het noordwestelijke deel van het plangebied is het gehele bouwvlak uitgegraven tot een diepte van 75 à 100 cm –mv. Daarnaast zal er sprake zijn van lokale verstoringen, zoals sleuven voor kabels en leidingen, (afval)kuilen e.d. Een groot deel van de gedempte gracht in het oostelijke deel is gesaneerd, waarbij het vullingsmateriaal tot 2,5 m –mv is afgegraven. Het totale dempingspakket was echter maximaal 3,4 m dik. Ten westen hiervan is de verhardingslaag verwijderd tot een diepte van circa 50 à 100 cm –mv.⁸⁶ Tot slot heeft uiteraard ook de proefsleuf van ADC, die tot 2 à 2,9 m –mv is aangelegd, tot verstoring van de bodemopbouw gezorgd.

Deze verstoringen reiken tot in het ophoogpakket van de vestingwerken. Het stadsniveau van de periode vóór ca. 1600 bevindt zich op een diepte van circa 1,4 m –NAP oftewel op 1,2 à 2,4 m –mv. Dit betekent dat dit niveau naar verwachting door de verstoringen die hebben plaatsgevonden niet of nauwelijks is verstoord.

Derhalve wordt aan het grootste deel van het plangebied (met uitzondering van de Grote Gracht) een zeer hoge verwachting toegekend voor archeologische resten (stedelijke nederzettingen) uit de 14^e eeuw tot circa 1600. Hoewel de vestingwerken van circa 1600 geslecht zijn en plaatselijke verstoord, is vanwege de verzakking toch nog een dik ophoogpakket aanwezig dat aan de vestingwallen gerelateerd is. Mogelijk zijn hierin verschillende niveaus van de wallen en het binnenterrein herkenbaar. In het zuidoostelijke deel van het plangebied bevindt zich, ondanks de sanering die heeft plaatsgevonden, naar verwachting onder het restant van het dempingspakket nog de oude grachtbodem. Hierin kunnen aan natte context gerelateerde archeologische waarden voorkomen, zoals afvaldumps, resten van visserij, scheepvaart e.d. Derhalve geldt voor de periode vanaf circa 1600 een hoge verwachting voor resten van vestingwerken.

⁸⁶ Gebaseerd op de hoogteverschillen op het AHN.

Figuur 3.1 Specifieke archeologische verwachting (late middeleeuwen A-Nieuwe tijd) voor het plangebied met de verstoringslocaties.

4

Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het onderzoeksvoorstel⁸⁷:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

In het plangebied is een straatniveau aangetroffen, dat vermoedelijk dateert uit de periode vóór 1600. Vermoedelijk zijn, vanwege de boringen die stuiten, aan weerszijde nog funderingsresten aanwezig van de flankerende bebouwing. Het noordoostelijke deel van het

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

In het plangebied bevindt zich een 40 tot 75 cm dikke recent geroerde laag met daaronder antropogene ophogingspakket die in verband met de vestingwallen is opgebracht. Vanaf 1,4 m –NAP oftewel vanaf 1,2 à 2,4 m –mv bevindt zich het straatniveau van vóór 1600 met daaronder een stedelijk ophoogpakket. Het is niet bekend hoe diep de natuurlijke afzettingen zich in het plangebied bevinden. Ten noordwesten van het plangebied zijn de onverstoorte komafzettingen (klei en kleig veen) vanaf een diepte van 170 à 245 cm –mv aangetroffen.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?(indien mogelijk gespecificeerd naar aard, vindplaats(en) /periode(n))?

Op basis van het bureauonderzoek is aan het plangebied een lage verwachting toegekend voor de steentijd tot en met de late middeleeuwen A. Voor de late middeleeuwen B en de nieuwe tijd geldt een (zeer) hoge verwachting (nederzettingsresten, vestingwerken e.d.). Voor de Grote Gracht geldt een lage verwachting voor de periode tot circa 1600.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

In het plangebied zal een appartementencomplex met parkeergarage worden gerealiseerd, waardoor de bodem tot circa 3,1 m –mv zal worden afgegraven. Hieronder zullen palen worden aangebracht, die slechts een beperkte verstoring van de bodem tot gevolg zullen hebben. Het archeologisch niveau voor de periode vanaf circa 1600 bevindt zich direct onder de recente verstoringslaag op een diepte vanaf circa 40 cm –mv. Het (naar verwachting vrijwel intacte) archeologisch niveau van vóór 1600 bevindt zich op een diepte van circa 2,2 m –mv. Een dergelijk situatie is uniek. Meestal zijn oudere stadsniveaus immers door latere fasen verstoord. Hier is het oude niveau in één keer door een ophoogpakket afgedekt.

Als gevolg van de geplande verstoring zullen zowel de archeologische resten uit de periode van ná 1600 als het begraven niveau uit het begin van de 14e eeuw tot circa 1600 worden verstoord. Derhalve wordt geadviseerd een vervolgonderzoek

⁸⁷ Merlidis 2019.

uit te voeren. De archeologische resten bevinden zich grotendeels onder de grondwaterstand, waardoor hiervoor maatregelen dienen te worden genomen in de vorm van bijvoorbeeld bronbemaling en damwanden. Derhalve wordt geadviseerd een proefsleuvenonderzoek met een mogelijke doorstart naar een opgraving uit te voeren van het bouwvlak. Voorafgaand aan dit onderzoek dient een Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld, waarin de eisen waaraan het onderzoek dient te voldoen worden vastgelegd.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Oudewater) en leidt tot een selectiebesluit. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemversturende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten.

5

Geraadpleegde bronnen

Alkemade, M, et al., 2010. *Archeologiebeleid gemeente Oudewater. Ontwikkeld in samenwerking met de gemeenten Lopik, Woerden en Montfoort*. Vestigia V08-1434. Amersfoort.

As, S. van, 2018. *Oudewater. Leidingtracé Oude Binnenstad. Archeologische begeleiding (protocol IVO-P). BAAC-rapport A-18.0177*. BAAC, 's-Hertogenbosch.

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Centrum voor Landbouwdocumentatie, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's. (Fysische geografie van Nederland)*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Blankenstein, E. van, 2006. *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939-1945)*. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Blijdenstein, R., 2015. *Tastbare tijd. Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht 2.0*. Provincie Utrecht.

Boer, E.A.M., 2011. *Gemeente Echt-Susteren. Plangebied Oude Rijksweg te Susteren. Bureauonderzoek. BAAC rapport V-10.0301*. BAAC, 's-Hertogenbosch.

Boer, E.A.M., 2018. *Oudewater. Plangebied leidingtracé binnenstad. Archeologisch bureauonderzoek. BAAC rapport V-18.0097*. BAAC, 's-Hertogenbosch.

Bosch, J.H.A. & H. Kok, 1994. *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000. Blad Gorinchem West (38W)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Bouma, N., 2008. *Plangebied Lange Burchwal 80 te Oudewater. Een Archeologische Begeleiding. ADC Rapport 1398*. ADC ArcheProjecten, Amersfoort.

CCvD, 2018. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 4.1*. Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer, Gouda.

Cohen, K.M. et al., 2012. *Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography*. Dept. Physical Geography7. Utrecht University.

Dasselaar, M. van, 2016. *Archeologisch onderzoek aan de Wijngaardenstraat/Kapellestraat te Oudewater*. Bureauonderzoek. Rapport A15-112-F. ArcheoMedia, Capelle aan den IJssel.

Ende, H. van den, 2015. *Actualisatie archeologiebeleid 2015*. Gemeente Oudewater.
<https://www.oudewater.nl/sites/default/files/Rapporten/actualisatie%20archeologiebeleid%202015%20gemeente%20oudewater.pdf>.

Ende, H. van den, 2016. *Archeologische onderzoeksagenda*. Gemeente Oudewater. Gemeente Oudewater.

Harbers, P., 1981. *Bodemkaart van Nederland. Schaal 1:50.000*. Toelichting bij kaartblad 38 Oost Gorinchem. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Jezeer, W., 2010. *Voormalig bastion aan de Sint Janstraat te Oudewater. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven*. ADC Rapport 2173. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Kamps, P.J.M., P.C. van Kerkum & J. de Zee (red.), 2004. *Terminologie verdedigingswerken. Inrichting, aanval en verdediging. Een herziene en uitgebreide bewerking van vestingbouwkundige termen*. Stichting Menno van Coehoorn.

Kinkel, J., 2018. *Concept Beeldkwaliteitsplan Bolwerck Sint Janstraat, Oudewater*. Jillis Kinkel architect.

Koekkelkoren, A.M.H.C. & S. Moerman, 2012. *Mariaschool, Oudewater. Gemeente Oudewater. Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek, karterende fase. IDDS Archeologie rapport 1463*. IDDS Archeologie, Noordwijk.

Lil, R. van & W. van Breda, 2007. *Oudewater, St. Janstraat. Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek*. ADC Rapport 1106. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Loopik, J., 2015. *Gemeente Oudewater – Mariaschool. Een archeologische begeleiding*. ADC Rapport 3980. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Markus, W.C., 1984. *Toelichting bij kaartblad 38 West Gorkum*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Merlidis, T., 2019. *Onderzoeksvoorstel – Plan van Aanpak Archeologisch bureauonderzoek. Plangebied Oranje Bolwerck te Oudewater*. BAAC, 's-Hertogenbosch.

Pollemans, T., 2005. *Oudewater tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Gemeentebestuur van Oudewater.

Rademaker, R., 2010. *Evaluatieverslag Bij Sint Janstraat 2 te Oudewater, code UT058900154.* Provincie Utrecht.

Ridder, J.A.A. de, 2011. *Archeologisch onderzoek van vestingwerken en een mogelijk weeshuis aan de Lange Burchwal 102 en 104 te Oudewater. Een archeologische begeleiding. ADC Rapport 2669.* ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Smeulders, B., 2007. *Aanvullend nader bodemonderzoek Fase 1 (okt. 2005) en Fase II (dec. 2006) St. Janstraat te Oudewater. Project 9121.* Grondslag BV.

Stoppelenburg, N., & J. De Wit, 2015. *Het verhaal van de straten van Oudewater,* Oudewater.

Verbraeck, A., 1984. *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000. Blad Tiel West (39W) en blad Tiel Oost (39O).* Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Geraadpleegde kaarten en afbeeldingen

AHN3, Actueel Hoogtebestand Nederland. Verkregen via ArcGISOnline, <http://www.arcgis.com>, oktober 2019.

Archeologische beleidskaart, 2015. Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Atlas van Hierges, 1575. *[Kaart van Oudewater].* Bibliotheek Universiteit Leiden.

Blaeu, J., 1632. *Oudewater.* Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Blaeu, J., 1647. *Oudewater.* Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Blaeu, J., 1649. *Tooneel der Steden van de Vereenighde Nederlanden met haare Beschrijvinge. Oudewater.* Te raadplegen via <http://www.gelderlandinbeeld.nl/blaeu-atlas>.

Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad 38 West Gorkum. 1984. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Cohen, K.M., E. Stouthamer, H.J. Pierik, A.H. Geurts. 2012 *Digitaal Basisbestand Paleogeografie van de Rijn-Maas Delta / Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography. Dept. Physical Geography. Utrecht University. Digital Dataset.* Utrecht.

Crabeth, P., 1520. *[Kaart van het gebied tussen Lek, Hollandse IJssel en Oude Rijn].* Streekarchief Midden-Holland, aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Deventer, J. van, 1558. *Oudewater*. Te raadplegen via <http://www.gahetna.nl>, Kaartcollectie Jacob van Deventer, inventarisnr. 1.8.

Dienst van het kadaster en de openbare registers, 2019. Apeldoorn.

Geologische kaart van Nederland 1:50.000, Kaartblad Gorinchem West (38W), 1992. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Google Maps, *streetview*, <https://www.google.nl/maps>, maart 2009 en maart 2019.

Google Earth Pro, opname 2005 & 2018, geraadpleegd oktober 2019.

Kadastrale hulpkaarten, 1877-2003, geraadpleegd via het Brabants Historisch Informatie Centrum.

Meriam, C., 1654. *Oudewater*. Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Minuutplan, 1820. *Oudewater B2*. Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Vestingstad op kadastrale minuutplan, 1820. Aangepast door L. Morsink. Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

RAF, luchtfoto's Tweede Wereldoorlog, Flight 026, Run 01, Photo 3134, 10-9-1977 & Flight 015, Run 06, Photo 4101, 22-01-1945, te raadplegen via <https://library.wur.nl>, oktober 2019.

Ry de Champdor, S. de, 1701-1715. *Oudewater*. Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Tirion, I., 1749. *Nieuwe Grondtekening der Stad Oudewater*. Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Topographische en Militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1839-1859. In: *Grote Historische Provincie Atlas 1:50.000. I West-Nederland 1839-1859*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties bv, Groningen.

Winter, H. de, begin 18^e eeuw. *De Nieuwe of Utrechtsche Poort te Oudewater*. Aangeleverd door de gemeente Oudewater.

Wit, F. de, 1698. *Perfecte aftekeningen der steden van de XVII Nederlandsche Provincien in platte gronden*. Oudewater. Te raadplegen via <https://galerij.kb.nl/kb.html#/nl/stedenatlasdewit/page/45/zoom/4/lat/-31.91486750327621/lng/5.80078125>.

Geraadpleegde websites

ArcGIS Online, <http://www.arcgis.com>, oktober 2019.

ARCHIS 3, het archeologisch registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, <http://zoeken.cultureelerfgoed.nl>, oktober 2019.

BAGviewer, *Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG)*, <https://bagviewer.kadaster.nl/lvbag/bag-viewer/index.html#?geometry.x=160000&geometry.y=455000&zoomlevel=0>, oktober 2019.

DINOLoket, *Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond*, <http://www.dinoloket.nl>, oktober 2019.

Geschiedkundige Vereniging Oudewater, <http://geschiedkundigeverenigingoudewaer.nl>, oktober 2019.

Rijksmonumentenregister, <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl>, oktober 2019.

NIMH.nl, luchtfoto's 1920-1940, https://nimh-beeldbank.defensie.nl/fotos/?mode=gallery&view=horizontal&q=oudewater&rows=1&page=1&fq%5B%5D=search_s_mediatype:%22Foto's%22, oktober 2019.

RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, <https://rhcrijnstreek.nl/bronnen/bouwvergunningen/>, oktober 2019.

Topotijdreis, over 200 jaar topografie, <http://www.topotijdreis.nl>, oktober 2019.

Utrechts Archief, *beeldmateriaal*, <https://hetutrechtsarchief.nl/beeldmateriaal>, oktober 2019.

Overige bronnen

Bouwdossiers gemeente Oudewater, bezoek 17 oktober 2019.

Schriftelijke mededeling **mw. N. Stoppenburg**, oktober 2019.

Schriftelijke mededeling mw. J. van der Klis-Van Eijk (**RHC Rijnstreek en Lopikerwaard**) 8 oktober 2019.

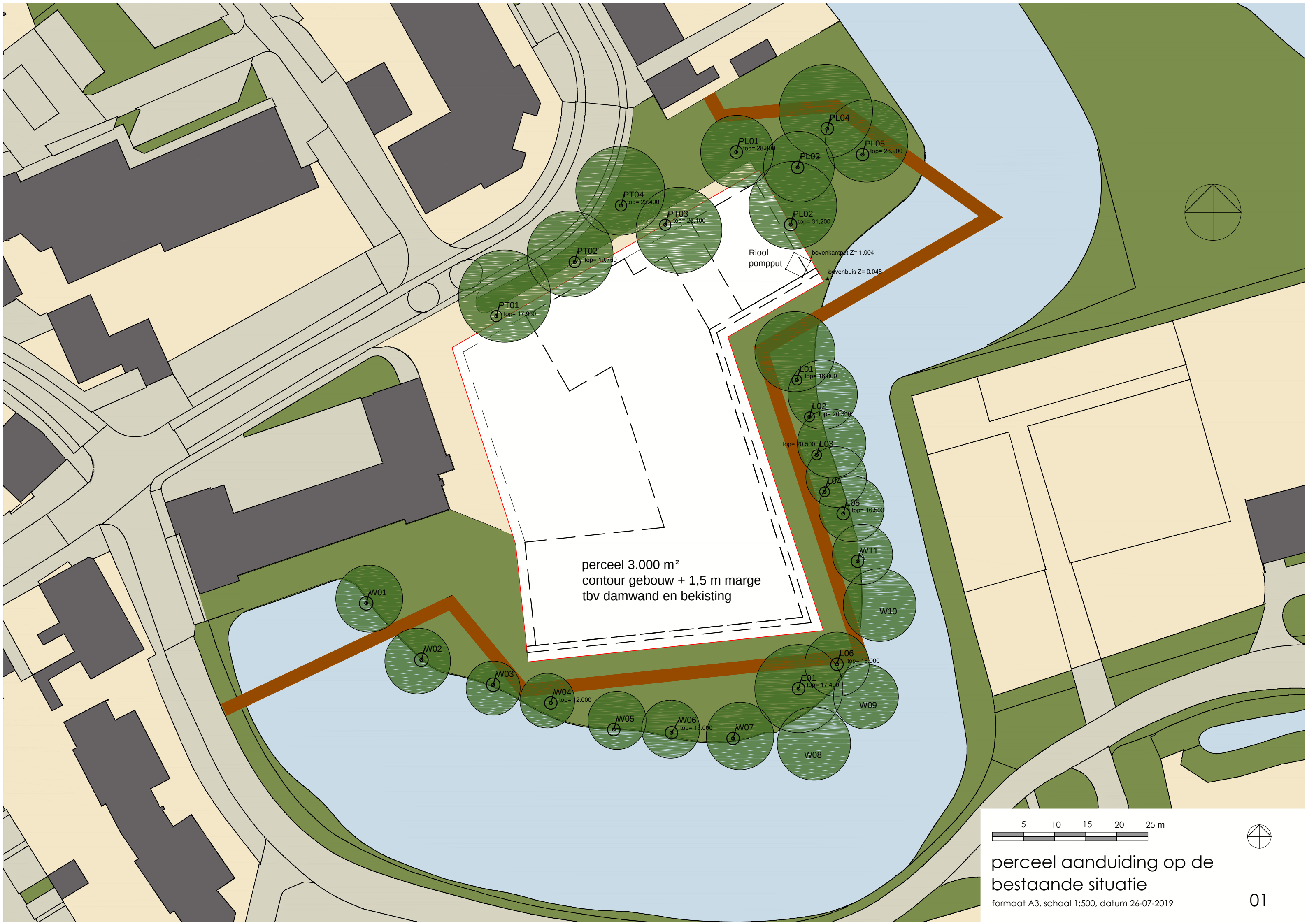
Schriftelijke mededeling mw. W. Versteeg (**Omgevingsloket Gemeente Worden en Oudewater**) 9 oktober 2019.

Schriftelijke mededeling dhr. J. Hijzelendoorn (**ODRU**), 21 oktober 2019.

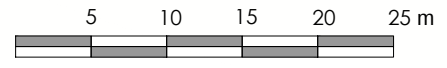
Schriftelijke mededeling mw. C. bos (**gemeente Woerden**), 14 oktober 2019.

Bijlage 1

Geplande situatie

perceel 3.000 m²
contour gebouw + 1,5 m marge
tbv damwand en bekisting

perceel aanduiding op de
bestaande situatie

formaat A3, schaal 1:500, datum 26-07-2019

Bijlage 2

Geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 2: Geologische en archeologische tijdvakken

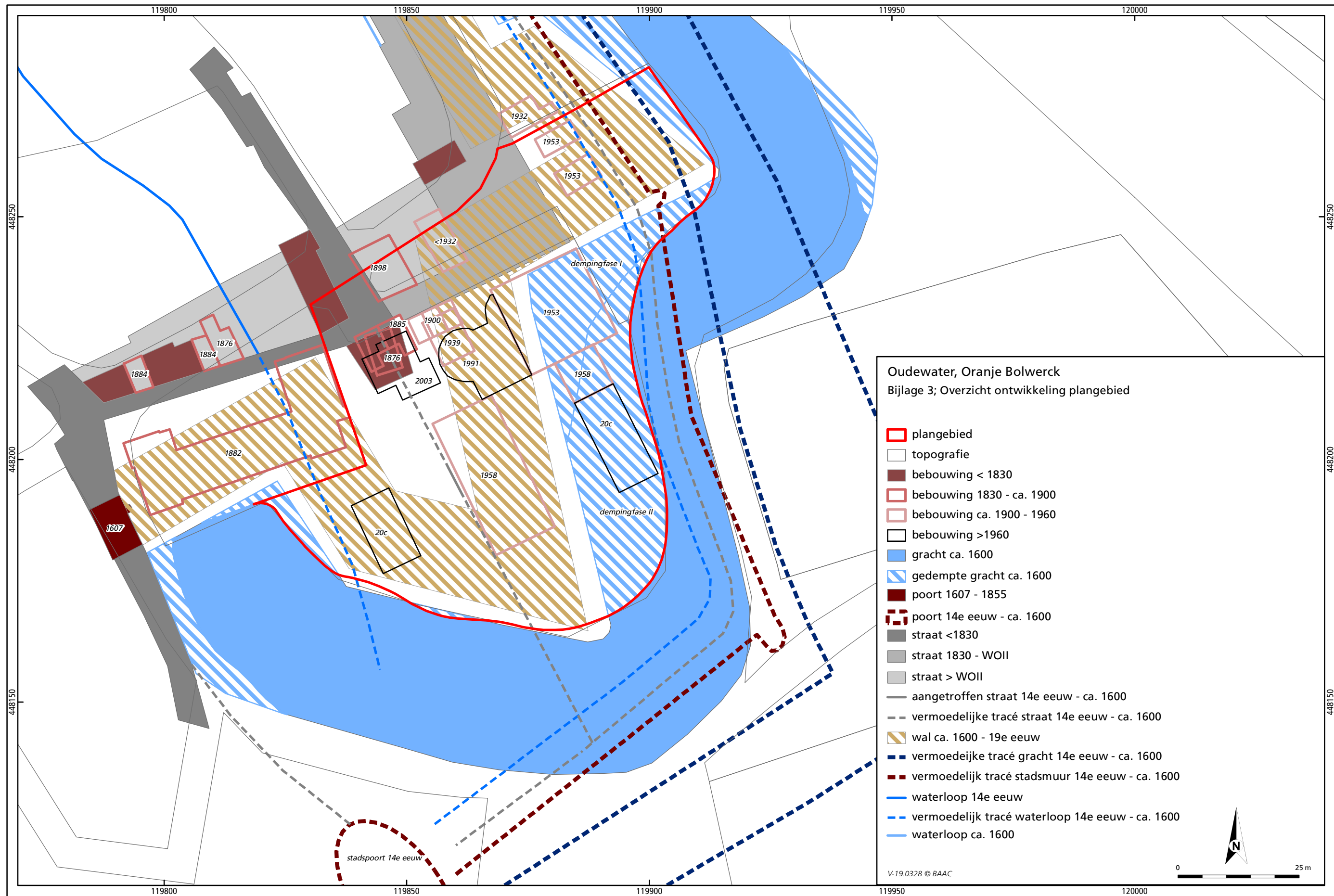
Ouderdom (jr) 0 = 1950 n. Chr.	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie						
11.650	Kwartair	Laat	Holoceen (warme periode)					1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)		Formatie van Bokstel (eolisch en lokaal terrestrisch)	Formatie van Beegden (Maas)	
12.850			Laat- Weichselien (Laat- Glaciaal)	Late Dryas (koud)	Allerød (warm)	Vroege Dryas (koud)	Bølling (warm)	2	Formatie van Kreftenheye (Rijn)				
13.900													
14.030													
14.640													
30.000			Midden- Weichselien (Pleniglaciaal)	Laat- Pleniglaciaal (zeer koud)	Midden- Pleniglaciaal (koud)	3							
60.000													
75.000													
117.000			Vroeg- Weichselien (gematigd koud)	5a	5b	5c	5d						
130.000													
370.000								Eemien (warme periode)					5e
410.000													
475.000													
850.000			Saalien (ijstijd)	6-10	Formatie van Urk (Rijn)								
2.600.000							Holsteinien (warme periode)	11					
		Elsterien (ijstijd)									12		
			Cromerien (warme periode)	13- 22	Formatie van Sterksel (Rijn)								
							Pre-Cromerien	23- 104					

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)			
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Vb2	nieuwe tijd (1500-heden)			
1150						Vb1	middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)		
1500							Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)		
1962					Va		ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)		
2750						IVb	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)	
3050									IVa
3950	Subboreaalaal (koeler Droger)		III	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)				
5700						Atlanticum (warm Vochtig)	II	Den overheerst, daarnaast hazelaar, eik, iep, linde, es	
7250									I
8700	Boreaalaal (warmer)		I	Eerst berk en later overheerst de den	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)				
10.250						Preboreaalaal (warmer)	I	Eerst berk en later overheerst de den	
10.750									Preboreaalaal (warmer)
11.650	Preboreaalaal (warmer)		I	Eerst berk en later overheerst de den	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)				
12.850		Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)				Late Dryas	LW III	Parklandschap (subarctisch)	
13.900						Allerød	LW II	Dennen- en berkenbossen	
14.030	Vroege Dryas		LW I	Open parklandschap					
14.640	Bølling			Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen					
35.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP	Laat-Pleistoceen	Weichselien (ijstijd)	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)	
75.000									Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)
117.000				Eemien (warme periode)			Loofbos		
130.000									Saalien (ijstijd)
300.000 (v. Chr.)			Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)				vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)	
									Saalien (ijstijd)
			Saalien (ijstijd)						

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.

Bijlage 3

Overzicht ontwikkeling plangebied

Oudewater, Oranje Bolwerck
Bijlage 3; Overzicht ontwikkeling plangebied

- plangebied
- topografie
- bebouwing < 1830
- bebouwing 1830 - ca. 1900
- bebouwing ca. 1900 - 1960
- bebouwing > 1960
- gracht ca. 1600
- gedempte gracht ca. 1600
- poort 1607 - 1855
- poort 14e eeuw - ca. 1600
- straat < 1830
- straat 1830 - WOII
- straat > WOII
- aangetroffen straat 14e eeuw - ca. 1600
- vermoedelijke tracé straat 14e eeuw - ca. 1600
- wal ca. 1600 - 19e eeuw
- vermoedelijke tracé gracht 14e eeuw - ca. 1600
- vermoedelijk tracé stadsmuur 14e eeuw - ca. 1600
- waterloop 14e eeuw
- vermoedelijk tracé waterloop 14e eeuw - ca. 1600
- waterloop ca. 1600

V-19.0328 © BAAC

